

Pedagogika jako vědecká disciplína

Termín pedagogika

Termín pochází z antického Řecka, kde byl slovem *paidagógos* označován otrok, který pečoval o syna svého pána, doprovázel jej na cvičení a do školy. Tento výraz se přesunul do antické latiny – jakožto *paedagogus* s posunutým významem otrok – učitel, vychovatel.

- pais=dítě, aigen=vésti
- základy tomuto oboru jako systematické vědě o výchově mládeže i dospělých položil svými pedagogickými spisy Jan Amos Komenský
- je úzce spojena s ostatními vědními obory, zejména s vědami přírodními, společenskými i technickými

Definice pojmu pedagogika

- přesná definice není k dispozici, protože pedagogika je chápána jako věda s širokým spektrem zájmů a obrovským polem působnosti

1a. *Věda a výzkum zabývající se vzděláváním a výchovou v nejrůznějších sférách života a společnosti.* Není tedy vázána pouze na vzdělávání ve školských institucích a na populaci dětí a mládeže. V zahraničí se ve významu „pedagogika“ často užívá termín „pedagogická věda.“ (Pedagogický slovník)

1b. *Obor vzdělávání na pedagogických fakultách* a jiných fakultách připravujících učitele, respektive předmět v rámci tohoto studia

2. *Pedagogika je věda o permanentní výchově,* o celoživotní výchově dětí, mládeže i dospělých (Jůva, V.: Úvod do pedagogiky)

Základní charakter pedagogiky:

Pedagogika je věda o edukaci, tedy o výchově a vzdělávání. Jako věda zahrnuje *teorii i praxi*, má *charakter normativní* (pedagogika vytváří určité normy, vzory, doporučení, jak realizovat edukaci) a zároveň i *explanativní* (ped. zjišťuje, popisuje, vysvětluje různé jevy edukační reality).

Pedagogika má svůj předmět bádání, význam a úkoly, obsahovou strukturu, účel a poslání, výzkum a jeho metody.

Předmět pedagogiky:

Jednoduše řečeno *předmětem pedagogiky je výchova.*

Pedagogika se zabývá vším tím, co vytváří nějaké edukační prostředí, procesy, jež se v těchto prostředích realizují, a výsledky a efekty těchto procesů. (Jan Průcha)

Pedagogika se zabývá člověkem v situaci výchovy... V situaci výchovy je celý člověk se všemi svými vztahy ke skutečnosti. Jde tedy o předmět zkoumání maximálně složitý, mnohonásobně polarizovaný, vyžadující interdisciplinární spolupráci všech věd o člověku. (Stanislava Kučerová)

Význam pedagogiky:

- Teoretický význam – odhaluje zákonitosti výchovy a její důležitou úlohu v životě jedince a společnosti
- Praktický význam – poskytuje množství podnětů pro edukační aktivity všem výchovným a školským pracovníkům, rodičům i pracovníkům souvisejících profesí.

Úkoly pedagogiky:

- Analytické úkoly – ped. zkoumá aktuální výchovnou realitu
- Verifikační úkoly – ped. ověřuje, zda dosud platí určité poznatky
- Prognostické úkoly – ped. formuluje perspektivní výchovné cíle

Obsahová náplň pedagogiky

Předmět pedagogiky (výchova člověka) je natolik rozsáhlý, že musíme přistoupit k **rozdělení vědy na specializované disciplíny**:

1. Podle obsahu zkoumání: obecná ped., srovnávací ped., dějiny ped. a školství, teorie výchovy, obecná didaktika, oborové didaktiky, ped. diagnostika, ped. evaluace, ped. prognostika, teorie řízení škol a školství, technologie vzdělávání.
2. Podle věku: předškolní ped., školní, vysokoškolská, andragogika (výchova a vzdělávání dospělých), gerontagogika (výchova a vzdělávání seniorů)
3. Podle fází společenského vývoje: antická, křesťanská, renesanční, reformní, pragmatická, moderní a postmoderní pedagogika
4. Speciálně pedagogické vědy: psychopedie, somatopedie, surdopedie, logopedie, oftalmopedie, etopedie
5. Podle oblastí aplikace: rodinná, sociální, profesní, inženýrská, vojenská ped., ped. volného času, výchova v nápravných zařízeních, výchova v organizacích dětí a mládeže, alternativní

Účel a poslání pedagogiky

Účelem pedagogiky je být normální vědou. To znamená mít rozvinuté atributy, které normální vědu charakterizují, tedy:

- jasně vymezený předmět bádání a jeho teorii
- výzkum a jeho metodologii
- infrastrukturu s podpůrnými institucemi pro fungování vědy

Metody pedagogiky

- pedagogické vědy vycházejí ze dvou základních zdrojů:

1. **z kriticky zhodnoceného historického dědictví pedagogiky** – je utvořeno pedagogickými idejemi klasiků a doklady o vývoji pojetí a organizaci výchovy ve společnosti a výchovných institucí
2. **ze současných pedagogických zkušeností** škol, výchovných a vzdělávacích zařízení, hromadných sdělovacích prostředků, pracovišť, organizací a rodiny

Historikosrovnávací metoda

- plní základní úlohu při řešení koncepčních otázek pedagogiky (cílů, obsahu a prostředků výchovy) i při analýze výchovných procesů (jejich principů, faktorů a metod)
- poskytuje pedagogice tři hlavní okruhy informací:
 1. rozbor výchovných koncepcí v jednotlivých etapách vývoje společnosti
 2. analýzu výchovné praxe v různých pedagogických institucích
 3. výchovné ideje klasiků pedagogiky a filosofů

Výzkum současné pedagogické praxe v různých typech vzdělávacích a výchovných institucí

- „Úkolem tohoto výzkumu je sbírat, analyzovat a zobecňovat pedagogické jevy, postupně odhalovat zákonitosti výchovně.vzdělávacího procesu a dospívat ke zdůvodněným normám zajišťující účinnou pedagogickou práci. Zkoumají se plány škol, osnovy vyučovacích předmětů, učebnice (rozsah látky, struktura a koordinace učiva, jeho přiměřenost žákům apod.) a vyučovací pomůcky, procesy osvojování a upevňování vědomostí a dovedností při vyučování i v jiných formách výchovné práce.“ – Jůva, V. Úvod do pedagogiky
- při výzkumu se užívá nejrůznějších metod – pozorování, experiment, rozhovor, dotazník, studium pedagogických dokumentů, měření různých výkonů; metody se uplatňují komplexně, doplňují se; důraz je kladen nejen na stránku kvantitativní, ale i na stránku kvalitativní

Literatura : Jůva, V. sen. a jun. Úvod do pedagogiky. Brno: Paido, 1999.

Jůva, V. et al. Základy pedagogiky (pro doplňující pedagogické studium). Brno: Paido, 2001.

Průcha, J. Moderní pedagogika. Praha: Portál, 1997.

Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník. 3. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2001.

Problémy a specifika pedagogiky

- současná pedagogika je nucena přihlížet na mnohá specifika pedagogiky, ať už starší či nová a jsou před ní staveny větší či menší problémy
- týká se prostředí školy → výzkumné poznatky ze školní etnografie (popis a vysvětlování prostředí)
- specifika a problémy pedagogiky se projevují v přístupu k jednotlivým druhům výchovy z hlediska věku odlišně:
- **předškolní výchova a vzdělávání**
 - uvedení dětí raného věku do prostředí školního typu
 - převládající názor, že předškolní výchova je jen hraní si s dětmi
 - cílem připravit dítě pro život ve společnosti, rozvíjet dítě a vzdělávat je
 - dva modely mateřských škol - školský model (řazení dle věku)
 - rodinný model (různý věk, v rodině)
- **primární a sekundární nižší výchova a vzdělávání**
 - primární vzdělávání – prvních pět let povinné školní docházky
 - základní vzdělávání – devět let povinné školní docházky
 - vyučování předmětů na obecné úrovni
 - problematika kvality škol – úroveň vesnice X město
 - velikost tříd – většinou větší třídy, menší třídy však nesporné výhody
 - efektivita učení – ovlivněna rozdělováním žáků do skupin, organizací výuky
- **sekundární vyšší výchova a vzdělávání**
 - střední školy (nepovinné, ale bez absolvování nemožnost vyššího uplatnění)
 - problémem kvalita a kvantita středních školy (v závislosti na dalším studiu na VŠ)
 - problémem i střední školy soukromého typu – chybí často motivace
- **terciární výchova a vzdělávání**
 - dva typy - první stupeň (bakalářské, magisterské studijní programy a VOŠ)
 - druhý stupeň (doktorské studijní programy)
 - problematikou poměr počtu zájemců vůči kapacitám vysokých škol
 - uplatnění u všech oborů není rovnoměrné
- **výchova a vzdělávání dospělých (andragogika)**
 - poměrně nízký zájem dospělých o vzdělávání (oproti EU)
 - ekonomicky náročné, využívanější možnost rekvalifikačních kurzů
 - vzdělávání dospělých uskutečňováno s vidinou lepších platových podmínek
 - zájem zejména o studium jazyků a rozšiřování kvalifikace v oboru
- uplatnění na trhu práce
 - míra nezaměstnanosti v ČR stabilní, bez větších poklesů
 - některé obory populárnější, jiné méně → projevuje se nabídkou pracovních míst
 - společenské obory populární, technické obory menší uplatnění
- specifika problémy pedagogiky v oblastech vzdělávání a výchovy
- **terminologie pedagogiky**
 - nepřesná a nejednotná, jinak chápána veřejností, odborníky a ve světě
 - veřejnost – pedagogika souborem návodů a postupů používaných učitelem při vyučování
 - odborníci – dělení na část teoretickou a praktickou, věda a výzkum zabývající se vzděláváním a výchovou
 - zahraničí – Německo (autonomní monodisciplinární vědní obor orientovaný k filosofii)
 - Francie (sociální věda a multidisciplinární obor)
 - Anglie, USA (ve smyslu multidisciplinárních oborů pokrývajících edukaci)

- často také chybí literatura nebo není sjednocena
- **autorita**
 - aspekt pozitivně či negativně ovlivňující výchovu
 - pokud pedagogům schází vede k rozkladu skupiny a neúčinnosti výchovy
- **emoce**
 - citová vazba mezi učitelem a žáky klíčová
 - nepřeceňovat, ani nepodceňovat roli emocionality ve výchovně-vzdělávacím procesu
- **pozornost**
 - schopnost udržet si pozornost žáků
 - pozitivně tuto schopnost ovlivňuje autorita, motivace a zajímavost výkladu
- **funkční gramotnost**
 - lidé, kteří neumějí číst a psát jsou označováni za negramotné
 - problémem zejména rozvojových zemí, u nás negramotnost 1 - 3 %
 - důležité zkoumat příčiny vedoucí k funkční negramotnosti
 - pedagogické faktory – obsah školního vzdělávání není plně zaměřen na osvojování činností uplatnitelných v praktickém životě
 - socioekonomické a sociokulturní faktory – u lidí z určitých sociálních vrstev významně vyšší výskyt funkční negramotnosti (sociálně patologické rodiny, některé etnické skupiny, současná vizuální kultura a pasivní konzumace)
- **multikulturní výchova**
 - transdisciplinární oblast spojující přístupy pedagogiky, kulturní antropologie, interkulturní psychologie, sociologie
 - proces jehož prostřednictvím si jednotlivci mají utvářet dispozice k pozitivnímu vnímání a hodnocení kulturních systémů odlišných od jejich vlastní kultury
 - konkrétní vzdělávací program zabezpečující žákům z etnických, rasových, náboženských minorit učební prostředí a vzdělávací obsahy přizpůsobené specifickým jazykovým, kulturním potřebám žáků
 - problémem je, zda u takovýchto skupin uplatňovat programy stejné jako pro žáky české nebo zda vytvářet pro tyto žáky programy speciální
 - problémem také samotné uplatňování edukačních konstruktů multikulturní výchovy v edukační realitě → výzkumně prozatím nepostiženo
 - tři výzkumné problémy této oblasti :
 - v jakém věku dětí a z jakých zdrojů vznikají negativní postoje vůči příslušníkům jiných ras nebo etnik
 - jaké jsou postoje mladých lidí k imigrantům
 - vliv školního kurikula jako jednoho ze zdrojů kulturních předsudků
 - vždy klást důraz na potlačování rasistických a xenofobních projevů vůči žákům jiných ras a etnik
- **rodiče a škola**
 - rodina a škola musí spolu komunikovat a kooperovat, oblast teorie partnerství rodiny a školy
 - realita však často odlišná
 - škola často pojmána jako nutnost a rodiče se školou odmítají komunikovat
 - opakem angažovanost rodičů pro školu
 - vztahy mezi školami a rodiči spíše stagnují než by se zintenzivňovaly
- **alternativní a inovativní školy**
 - alternativní škola – vzdělávací instituce vyznačující se nějakou pedagogickou specifičností, na rozdíl od standardní, běžné školy
 - rozhodujícím kritériem pro posouzení o jakou školu se jedná je odlišnost od standardu převládajícího ve vzdělávacím systému

- alternativní přístupy pochází většinou ze zahraničí a jejich využití je velmi přínosné ve výchovně-vzdělávacím procesu
- inovativní škola – škola, která přešla od spontánních dílčích inovací k podstatným systémovým změnám v cílech, metodách a organizaci vyučování
- inovativních škol v ČR velmi málo, jsou prakticky součástí alternativního školství
- pedagogická teorie studuje alternativní školství z hlediska historie :
 - alternativních škola a přístupů (navazuje zejména na reformní školství a nejznámější školy jsou waldorfská, montessoriovská, freiberská, jenská a daltonská)
 - moderních typů alternativních škol (otevřená škola, zdravá škola, magnetová škola, škola bez ročníků)
 - rozdíly mezi státními a soukromými školami (většina alternativních škol jsou školy soukromé)
 - jak efektivně financovat soukromý sektor v oblasti vzdělávání a výchovy
- **evropská dimenze ve vzdělávání**
 - princip prostupující vzdělávacími systémem, podporující chápání širších evropských souvislostí a perspektiv vzdělávání
 - úkol zavádět do školních kurikul témata umožňující žákům a studentům osvojovat si vědomosti o jiných evropských národech a etnikách
 - programy týkající se vzájemné výměny studentů (TEMPUS, SOCRATES)
 - často však výchova „k evropanství“ bývá na základních školách plně opomenuta
 - pedagogický výzkum evropské dimenze odhaluje problémy a nové úkoly:
 - změna myšlení mladých lidí ve směru k evropanství
 - osvojení si pozitivních a tolerantních postojů k příslušníkům jiných národů a etnik
 - projevení pozitivního vlivu tohoto typu vzdělávání na eliminaci předsudků mezi příslušníky jednotlivých národů a etnik
 - oblast není dostatečně zpracována
- **kázeňské problémy na základních školách (zejména šikana)**
 - poměrně velký problém se kterým se setkávají učitelé na většině ZŠ
 - existuje několik typologizací kázeňských problémů (Cangelosi) :
 - vandalismus
 - násilné jednání vůči žákům (šikana)
 - násilné chování vůči učitelům
 - jednání a chování žáka pod vlivem alkoholu
 - jednání a chování žáka pod vlivem drog
 - kouření
 - pozdní příchody a chození za školu
 - podvádění při testech
 - nejčastěji se na školách vyskytuje násilné jednání vůči žákům (šikana) – fyzické nebo psychické týrání žáků
 - důležité odhalení projevů a řešení
 - nutno dodržovat základní pravidla přístupu, odhalování a řešení kázeňských problémů
 - problematikou se u nás zabývá Bendl, Kolář, Říčan ad.
- **environmentální výchova**
 - budování pozitivního vztahu k přírodě, který je základem šetrného a předvídatelného chování a jednání

Literatura : Cangelosi, J. Strategie řízení třídy. Praha: Portál, 1994.

Jůva, V. sen. a jun. Úvod do pedagogiky. Brno: Paido, 1999.

Kalhous, Z., Obst, O. a kol. Školní didaktika. Praha: Portál, 2002.

Pelíkán, J. Výchova jako teoretický problém. Ostrava: Amosium servis, 1995.

- Průcha, J. Moderní pedagogika. Praha: Portál, 1997.
- Průcha, J. Přehled pedagogiky. Praha: Portál, 2000.
- Průcha, J. Vzdělávání a školství ve světě. Praha: Portál, 1999.
- Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník. 3. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2001.

Systémové pojetí pedagogiky

Typologie systémového pojetí pedagogické vědy (*Průcha – Moderní pedagogika*)

- z hlediska účelovosti
 - pedagogika jako normativní teorie
 - pedagogika jako explorativní a explanační teorie
- z hlediska předmětu
 - pedagogika jako teorie výchovy
 - pedagogika jako teorie edukační reality
- z hlediska postavení mezi vědami
 - pedagogika jako věda filozofující
 - pedagogika jako věda sociální
- **komplexní pojetí výchovy**
 - respektuje její mnohstrannou úplnost, pojímá výchovu a vzdělávání v dimenzi celoživotní i celospolečenské
 - výchovu dětí a mládeže spojuje s výchovou dospělých, řadíme sem výchovu veřejnou, rodinnou, sebevýchovu i sebevzdělávání
 - výchova záležitostí každého člověka, výchovných činitelů, společnosti
 - bez uplatňování komplexního a systémového pojetí výchovy nelze VV soustavu realizovat
 - **prvním znakem** je celistvý, vědecky podložený zřetel k harmonickému rozvíjení osobnosti, sociálních vztahů i společnosti (včetně jejich přírodního prostředí)
 - komplexní přístup ke skutečnosti vyžaduje nejen všestranné poznání, je návodem k jednání skutečně kultivujícímu
 - **druhým znakem** je orientace na hlavní hybné články vývoje daného celku v zájmu optimalizace výchovy
 - **teoretickým základem** je obecná teorie systémů
- **pojem soustava**
 - centrem pozornosti vědy jako celku je výzkum struktury, funkce a vývoje celistvých komplexů reality
 - soustavou rozumíme jakýkoli komplex vzájemně se ovlivňujících elementů
 - systémový přístup využívá všeho, co věda neshromáždila a shromažďuje
 - za soustavu pokládáme obecně jakýkoliv účelově definovaný komplex element (komponent, prvků, částí, činitelů, jevů) spjatých vzájemnými vztahy v prostoru a čase
 - hlavní funkcí výchovně vzdělávací soustavy je rozvoj subjektu, svobodné harmonické rozvíjení dětí, mládeže i dospělých
- **jednotlivé systémy**
 - **zákonité vztahy typu O – O, tj. vztahy mezi dvěma objekty**
 - v biosféře, biosféře, fyzikální, chemické zákonitosti bez vlivu člověka
 - **zákonité vztahy typu S – O, tj. vztahy mezi subjekty a objekty věcné povahy**
 - lidé – příroda, lidé – materiální výsledky jejich aktivity
 - **zákonité vztahy typu S – S, tj. vztahy mezi dvěma subjekty**
 - společenské vztahy lidé – lidé (mezilidské vztahy)
- vzdělávání postrádá konkretizaci nové hodnotové orientace na tvořivost, humanitu, racionalitu, demokracii a další všelidské hodnoty
 - školní výchova příliš oddělována i izolována od kultivace životního prostředí a celkového funkcionálního vnějšího i vnitřního utváření osobností a skupin
- rozmanitá podoba redukce a jednostranné pojetí cílů a obsahu výchovy
 - harmonické rozvíjení osobnosti se zužuje na jeho jednotlivé stránky, složky a části (přeceňuje nebo podceňuje se ta či ona dimenze výchovy)

- výchovu nelze omezovat na vnější působení na lidi (na mimořádné možnosti sebevzdělávání, sebevýchovy, sebevýchovy i tvůrčí seberealizace)
- celospolečenská povaha výchovy bývá omezována resortně, institucionálně i organizačně
- celoživotní povaha výchovy bývá zužována na výchovu dorůstajících generací, dětí a mládeže
 - vzdělávání dospělých se podceňuje
- celodenní dimenzi výchovy brzdí podceňování výchovy mimo vyučování, nekvalitní vedení zájmových aktivit a organizací, nedostatečná kultivace činnosti lidí v jejich volném čase
- jednotlivé postuláty výchovy nabývají svůj konečný smysl teprve podle své polohy a úlohy ve výchovné soustavě, jejich pedagogická funkce se mění v závislosti na místě i čase, v kterém daný prvek vystupuje v celkovém VVP
- **vývojové fáze systémového pojetí výchovy**
 - objevování systémových elementů a dílčích vztahů výchovy
 - modelování celistvých struktur a obrazů výchovy, objevování zákonitostí vývoje VVS
- překážka širšího uplatňování i výraznějšího poznávacího přínosu přístupu v pedagogických výzkumech → nedostatečná teoretická příprava
- **modelování**
 - vedoucí metoda systémového přístupu ke skutečnosti, poskytuje možnost vyzkoušet
 - dobrý model není jen cestou k hlubšímu poznání, ale i spolehlivým mostem mezi vědou a praxí
- podstatou výchovy kultivace osobnosti člověka, jejího světa, cílevědomé utváření uvědomělého, aktivního a tvůrčího vztahu člověka ke světu
- **dělení modelu výchovy do pěti sfér:**
- **sféra reality lidského světa** zahrnuje
 - *abiosféra*
 - *biosféra*
 - *antroposféra* (životní prostředí člověka)
- harmonický rozvoj člověka možný uvnitř komplexních subjektivě objektových vztahů
- mnohostranné, poznávací i hodnotící vztahy představují zdroj cílů, prostředků a podmínek výchovy
- **sféra širšího sociálního prostředí**
- určitá aglomerace, region, národ, stát, větší společenství, klima, způsob života ad.
- **sféra užšího sociálního prostředí a utváření určitých lidí**
- utváří individuální i skupinové lidské zvláštnosti, hlavním polem socializace osobnosti personalizace společnosti
- v každé situaci nelze rozlišit formativní vlivy neutrální, disfunkční a eufunkční (kultivující)
- **sféra výchovně-vzdělávací soustavy**
- výchovně-vzdělávací soustavu členíme prostorově, časově i podle hledisek pedagogických
- procesuální hledisko:
 - *výchovně-vzdělávací stupně* – gradace vzdělávání, typy škol a vzdělávání dle věku
 - *výchovně-vzdělávací cykly a situace* – cyklus školního roku, porovnání situace ve třídě na začátku a na konci školního roku
 - *výchovně-vzdělávací akty* – pochvala student a její účinnost nebo neúčinnost
- **sféra elementů a dílčích relací výchovy**
- jednotlivé či neúplné prvky výchovy a jejich vztahy
- *subjekt výchovy* – uvědomělý tvůrce, nositel a realizátor výchovných záměrů
- *objekt výchovy* – adresát, příjemce i interpret a spolutvůrce
- *podmínky výchovy* – dány úrovní života a životního prostředí vychovávaných, tím co již bylo výchovou dosaženo, tím co tvoří východisko dalších pedagogických snah
 - vnější podmínky – úroveň životního prostředí, sociální a přírodní okolnosti, vliv prostředí

- vnitřní podmínky – úroveň vychovávaných jednotlivců i skupin, vlastnosti, zkušenosti
- **cíl výchovy** – objevené a vědomě zvolené pedagogické možnosti, čeho má být dosaženo, cíle poskytují výchovně vzdělávací výsledky
- **výchovné prostředky** – každá vnitřní i vnější podmínka využitelná k dosažení vytýčených cílů
- **funkce výchovy** – plný rozvoj lidské osobnosti, rozvíjet všechny ve všem všestranně (Jůva)
 - příprava k sociálním rolím
 - nejtypičtější sociální role – občan, pracovník, ochránce a tvůrce životního prostředí, partner a rodič, účastník kulturního života, uživatel hodnot, uživatel volného času, účastník dopravy
 - rozvoj základních kvalit osobnosti
 - subjektivní kvality, které se ve výchovném procesu rozvíjejí
 - dvoustránkovitost výchovy – zdělávání a výchova v užším slova smyslu
 - rozvíjíme vědomosti, schopnosti, návyky, postoje ke skutečnosti, zájmy a potřeby, chování
 - rozvoj v kulturních oblastech
 - plný rozvoj jedince znamená orientovat ho v oblastech kultury
 - výchova světonázorová; jazyková, vědecká a ekologická; technická, ekonomická a pracovní; mravní, právní, politická; estetická; tělesná
- pohyb proměnných cílů, prostředků a podmínek výchovy je současně i jejich vzájemným koloběhem
- podstata úsilí o výchovně-vzdělávací soustavu (VVS) → znovuoobnovování a optimalizace vztahů objektů a subjektů výchovy a vztahů podmínek, cílů a prostředků výchovy
- optimalizace VVP předpokládá uvědomělou součinnost pedagogické teorie i praxe
- pojetí výchovy směřuje k poznání a optimalizace výchovně-vzdělávací činnosti
- význam metodologický → vymezuje povahu i specifickou pedagogického myšlení a jednání a pedagogického přístupu ke skutečnosti
- specifická pedagogického myšlení a jednání je v komplexní odpovědnosti za rozvíjení člověka
- v popředí zájmu pedagoga vztahy mezi subjekty a objekty, proměny v procesu výchovy člověka i sociálních skupin

Literatura : Bližkovský, B. Systémová pedagogika pro studium a tvůrčí praxi. Ostrava: Amosium servis, 1992.
 Jůva, V. sen. a jun. Úvod do pedagogiky. Brno: Paido, 1999.
 Průcha, J. Přehled pedagogiky. Praha: Portál, 2000.
 Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník. 3. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2001.

Struktura pedagogiky a vztah k jiným vědám

Struktura pedagogiky

- nárůstek poznatků a vzrůstající důraz na kvalitu vzdělávání → rozdělení pedagogiky na řadu nových oborů (subdisciplín)
- tři hlediska struktury pedagogiky:
 - *vývojové hledisko* – jak se pojetí vyvíjelo v kontextu světovém i národním
 - *srovnávací hledisko* – jaké jsou rozdíly mezi koncepcemi v různých ekonomických, sociálně-politických a kulturních podmínkách
 - *diferenční hledisko* – čím se liší výchova jedinců bez postižení od výchovy jedinců s postižením
- názory na strukturu nejsou jednotné, existuje několik druhů dělení

Dělení na základní a hraniční disciplíny (obecné)

- pedagogika zahrnuje zvláště základní disciplíny a disciplíny hraniční
- **základní disciplíny**
 - *obecná pedagogika* – systematizace výchovných problémů a poznatků, formulování cílů výchovy, stanovení základních pedagogických kategorií a tvorba systému pedagogických pojmů
 - *didaktika* – teorie vyučování řešící problémy efektivity vyučovacího procesu; obecná didaktiky (obecné cíle, obsah, metody, organizační formy) a speciální didaktiky (aplikují a specifikují zákonitosti na daný obor)
 - *filosofie výchovy* – výchova ve vztahu k podstatě člověka a společnosti, k etice
 - *teorie výchovy* – filosofická disciplína nebo empiricky založená teorie
 - *metodologie pedagogiky* – teorie metod, které se uplatňují v pedagogickém zkoumání
 - *speciální pedagogika* – odlišnosti a přizpůsobení výchovy pro jedince se smyslovými, duševními, tělesnými vadami nebo poruchami chování; členění
 - etopedie – výchova a vzdělávání obtížně vychovatelných jedinců
 - psychopedie – výchova a vzdělávání jedinců s rozumovými nedostatky
 - somatopedie – výchova a vzdělávání jedinců s tělesnými vadami
 - oftalmopedie – výchova a vzdělávání jedinců s vadami a poruchami zraku
 - logopedie – výchova a vzdělávání jedinců s vadami a poruchami řeči
 - surdopedie – výchova a vzdělávání jedinců s poruchami sluchu
 - *sociální pedagogika* – zkoumá výchovu jako společensko-historický jev související se společenským významem výchovy i odlišnostmi při výchově sociálních skupin
 - *edukometrie* – měření pedagogických jevů, konstruování a aplikace testů
 - *pedagogická prognostika* – prognózuje vývoj školství a vzdělávání, optimální řešení
- **hraniční disciplíny**
 - *pedagogická psychologie* – psychologické základy výchovy
 - *sociologie výchovy* – výchovné jevy z aspektu sociální podmíněnosti (sociální determinace pro úroveň výchovy rozhodující)
 - *ekonomie vzdělávání* – jak se vzájemně ovlivňují ekonomické a pedagogické procesy

Dělení dle konstituovanosti (ustálenosti) - Průcha

- konstituované vědy → nechybí vědecké časopisy, jsou obory výuky na VŠ, organizovány ve vědeckých společnostech
- vyhovující → obecná pedagogika, dějiny pedagogiky a školství, srovnávací pedagogika, filosofie výchovy, teorie výchovy, sociologie výchovy, pedagogická antropologie, ekonomie vzdělávání, pedagogická psychologie, speciální pedagogika, sociální pedagogika, pedagogika volného času, andragogika, obecná didaktika, oborové didaktiky,

technologie vzdělávání, pedagogická evaluace, pedagogická diagnostika, pedeutologie, teorie řízení školství, vzdělávací politika, pedagogická prognostika

Dělení podle dílčích disciplín (z hlediska jiných potřeb) - Kraus

- *podle objektu (vertikální přístup)* – preprimární teorie výchovy, předškolní pedagogika, školní pedagogika, středoškolská pedagogika, vysokoškolská pedagogika
- *podle účelu výchovného úsilí (horizontální hledisko)* – pedagogika rodinné výchovy, vojenská výchova, podniková výchova, pedagogika masmédií, andragogika

Dělení dle obsahové náplně – Jůva

- *podle obsahu zkoumání* - obecná pedagogika, srovnávací pedagogika, dějiny pedagogiky a školství, teorie výchovy, obecná didaktika, oborové didaktiky, pedagogická diagnostika, pedagogická evaluace, pedagogická prognostika, teorie řízení škol a školství, technologie vzdělávání.
- *podle věku* - předškolní pedagogika, školní, vysokoškolská, andragogika, gerontagogika
- *podle fázi společenského vývoje* - antická, křesťanská, renesanční, reformní, pragmatická, moderní a postmoderní pedagogika
- *speciálně pedagogické vědy* - psychopedie, somatopedie, surdopedie, logopedie, oftalmopedie, etopedie
- *podle oblastí aplikace* - rodinná, sociální, profesní, inženýrská, vojenská pedagogika, pedagogika volného času, výchova v nápravných zařízeních, výchova v organizacích dětí a mládeže, alternativní

Vztah pedagogiky k jiným vědám

- vědní obory neexistují izolovaně, vzájemně spolu souvisí, doplňují se
- vývoj vědy a rozšiřování poznatků vede k diferenciaci, vzniku dílčích disciplín zabývajících se konkrétními problémy vyčleněnými z okruhu dané problematiky
- pro postižení vztahů typologie dle pojetí pedagogiky jako vědy - Stojan
 - společenské (společenské vědy) - o člověku (fyzické a psychické stránky)
 - mechanismus výchovy, nástroje procesu výchovy a vzdělávání
 - proces vzdělávání vzhledem k specifikům jednotlivých vědních oborů
- *filosofie* – poskytuje pedagogice vědeckou orientaci chápání vývoje výchovných procesů, výklad výchovných jevů, vysvětlení vývoje a vzniku pedagogických idejí, obecnou metodu definování pedagogických faktů a základní výzkumní instrumentář
- *sociologie* – pomáhá porozumět společenským vlivům výchovných procesů a jevů ve vztahu ke zvláštnosti jednotlivých sociálních prostředí, ve kterých dochází k výchově, i faktorům působícím na jedince; hraniční disciplína filosofie výchovy; hraniční disciplína je sociální pedagogika
- *dějiny* – úzká spolupráce z hlediska dějin pedagogiky dělicí se na dílčí dobové etapy pedagogiky, např. pedagogika období renesance atd.
- *psychologie* – oko výchovy umožňující pedagogice rozvoj psychických procesů a vlastností člověka; při koncipování výchovných systémů využití psychologických zvláštností jednotlivých období výchovy jedince; při výchově defektních jedinců (patopsychologie); hraniční disciplína je pedagogická psychologie
- *vědy přírodní a lékařské* – biologie, anatomie, fyziologie, hygiena → optimální koncepce výchovné činnosti s přiměřeným zatížením fyzické i psychické stránky vychovávaného jedince
- *vědy technické, technologické, ekonomické, vědy o řízení* – technologie, nauka o strojích, elektronika, ekonomika, kybernetika, teorie řízení, teorie her, teorie systému, vědecká technologie, logika, statistika; hraniční disciplínou např. pedagogická ekonomie

- není vědy, která by po stránce pedagogické teorie či praxe neměla s pedagogikou alespoň něco společného, ať už jde o vědy přírodní, společenské, technické, vědy o umění

- Literatura:** Grecmanová, H., Holoušková, D. Obecná pedagogika I. Olomouc: Hanex, 1999.
Janiš, K., Kraus, B., Vacek, V. Kapitoly ze základů pedagogiky. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004.
Jůva, V. sen. a jun. Úvod do pedagogiky. Brno: Paido, 1999.
Průcha, J. Moderní pedagogika. Praha: Portál, 1997.
Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník. 3. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2001.
Stojan, M. Základní pedagogické kategorie. Brno: PdF MU, 1998.

Obecná pedagogika

- součást pedagogické vědy, **zabývající se explanací (objasňováním) základních jevů a procesů edukační reality, formulací teoretických modelů těchto jevů a procesů, vymežováním významů vědeckých termínů označujících tyto jevy, procesy.** Čerpá z poznatků pedagogického výzkumu, z teorií jiných sociálních věd – *Pedagogický slovník*
- základní pedagogická disciplína, usilující o systematizaci a interpretaci pedagogických jevů a zákonitostí a o vyvození obecně platných pedagogických norem – Jůva, V. *Úvod do pedagogiky*
- na rozdíl od speciálních oblastí v rámci pedagogiky (soc.pedagogika) zabývá se obecná pedagogika základy výchovy vůbec – *Mezera Kleines Lexikon Pädagogik*

Obsah obecné pedagogiky

- různé vymezení:

1. Jůva, V. *Úvod do pedagogiky*

- **metodologická část** – problémy spjaté s pojetím pedagogiky jako vědy (předmět pedagogiky, metody zkoumání, vztah k jiným vědám, úloha pedagogiky)
- **všeobecná teorie výchovy** – zkoumá základní pedagogické kategorie (cíle výchovy, funkce výchovy, činitele výchovy, principy výchovy)

2. Pařízek, V. *Základy obecné pedagogiky*

- výchova je univerzální jev, který probíhá od narození člověka po celý jeho život
- výchova v obecném smyslu je jev, jehož podstatným znakem je
 - a) záměrné, soustavné a organizované působení na člověka
 - b) při výchově je vždy účastněn „vychovávaný“, „vychovávaný“ a „obsah toho, čemu se vyučuje a učí“
 - c) výchova má svou účelovost, jež je vyjádřena jejími cíli

3. Průcha, J. *Moderní pedagogika*

- zabývá se teoretickým objasňováním a empirickým zkoumáním edukační reality, tedy
 - a) vším tím, co vytváří a determinuje nějaké edukační prostředí
 - b) procesy, jež se v těchto prostředích realizují, a subjekty v nich zúčastněnými
 - c) výsledky a efekty těchto procesů
- typické procesuální a funkční pojetí (zkoumání edukačních procesů z hlediska průběhu, vstupním determinant, kontextu a výsledků a efektů)
- rozhodující jevy edukace v prostředí školy jsou **edukační prostředí, subjekty edukace** působící jakožto **vstupní determinanty edukace, obsahy edukace, edukační procesy, výsledky edukace a efekty edukace**
- obecná pedagogika spjata s myšlením Evropy; zobecňování a nacházení vzájemných korelací ve vědeckém nazírání a objasňování objektivní reality (nejvíce se uplatňuje v Německu)
- poměrně výrazná nejasnost v oblasti obecné pedagogiky
- někdy pojímána buď jako subdisciplína korespondující s filozofií výchovy nebo jako centrální disciplína s normativní kontrolou nad ostatními disciplínami pedagogiky (Lenzen, D. *Obecná pedagogika – subdisciplína nebo centrální disciplína pedagogické vědy?*)

Úkoly obecné pedagogiky

- systematicky vymezovat základní strukturu pedagogického myšlení a jednání
- zprostředkovávat mezi teoretickým řešením pedagogických problémů a pedagogickou praxí a mezi pedagogickou teorií a pedagogickým výzkumem

Základní otázky pedagogiky

Musí být člověk vychováván, nebo se sám od sebe vyvine v člověka? (podstata a smysl výchovy)

Mají rodiče nebo společnost odpovědnost za výchovu? (legitimita výchovného působení)

Kterými směrodatnými cíli se má výchovná praxe řídit a kdo tyto cíle vymezuje? (normy výchovy)

Je autorita ve výchově nezbytná, nebo není? (účinnost výchovy)

Musí vychovatel také trestat, nebo existuje i výchova bez trestů? (výchovné prostředky)

Je nadání u jedince zděděnou vlastností, nebo lze nadání v dítěti vypěstovat? (učební předpoklady)

V čem spočívá těžiště školní práce : ve zprostředkování poznatků, nebo ve výchově a vzdělávání? (úkoly školy)

Má být školský systém vybudován podle vertikálního členění nebo má být utvářen horizontálně a jednotně? (základní modely organizace školství)

Které stupně sekundární školy má dítě navštěvovat: gymnázium, střední odborná škola, učiliště? (poradenská činnost učitelů)

Může žák sám určovat, čemu se chce učit, nebo má stát vymezovat obsahy učení? (tvorba a obsah učebních plánů)

Může se jedinec naučit učitelské profesi, nebo se musí učitelem narodit? (osvojování výchovných a didaktických dovedností)

Závěr

- obecná pedagogika existuje, má své poslání v tom, že konstruuje obecnou teorii edukační reality (která odhlíží od specifické mnohotvárnosti konkrétních jevů a procesů edukace)
- obecná pedagogika je dosud slabě vyvinuta z hlediska vědecké exaktnosti – je zatížena filozofujícími spekulacemi, nedostatečně využívá výsledků empirického výzkumu a neprovádí syntézu těchto výsledků vedoucích k vytvoření komplexního modelu edukační reality
- „*Historie pedagogiky 20.století je historií ustavičně se rozšiřujícího okruhu rozdílných přístupů ... Z toho vyplývá, že snaha hledat nějaký sjednocený pohled v teorii pedagogiky je iluzorní.*“ Carr, W. *Educational Theory and Its Relation to Practice*.

Literatura : Jůva, V. sen. a jun. Úvod do pedagogiky. Brno: Paido, 1999.

Jůva, V. et al. Základy pedagogiky (pro doplňující pedagogické studium). Brno: Paido, 2001.

Pařízek, V. Obecná pedagogika. Praha, SPN, 1991.

Průcha, J. Moderní pedagogika. Praha: Portál, 1997.

Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník. 3. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2001.

Předmět pedagogiky – výchova, význam pedagogiky

Předmět pedagogiky

- předmětem pedagogiky je výchova; předmětem pedagogiky jakožto vědy je edukační realita, její procesy a konstrukty
- výchovu v protikladu k vlivům prostředí chápeme jako záměrné působení na rozvoj jedince začínající v rodině a postupně se stávající záležitostí profesionálních pedagogických pracovníků
- pedagogika bývá často chápána pouze jako věda zabývající se jen výchovou dorůstajících jedinců
- v současnosti však pedagogika zaujímá místo vědy o permanentní výchově, o celoživotní výchově dětí, mládeže i dospělých (andragogika, gerontagogika)
- dříve byla výchova také chápána a směřována jen k výchově zdravých jedinců → zcela nesprávné pojetí
- výchova jak normálních jedinců, tak i výchova jedinců postižených
 - pomáhá pedagogice hlouběji odhalit zákonitosti výchovy i adekvátní principy, formy a metody výchovy obecně platné
- v tradičním povědomí se výchova obvykle spojuje s péčí o jednotlivce nebo relativně malé sociální skupiny
- v současnosti se pedagogika stále více soustřeďuje na celospolečenské výchovné problémy, na výchovu ve společnosti jako celku a její dílčí formy
- týká se to výchovy ve školských zařízeních, výchovy mimoškolní zajišťované společenskými organizacemi, kulturními institucemi i hromadnými sdělovacími prostředky, výchova uskutečňovaná na pracovištích a výchova rodinná a sebevýchova (autoedukace)
- výchova v různých abstrakčních rovinách :
 - výchova v určité oblasti – vědecké, technické, umělecké i v další oblasti
 - výchova v určitém oboru – konkrétnější, matematika, historie
- pedagogika řeší výchovu na všech úrovních → čím konkrétnější úroveň výchovy, tím více narůstá interdisciplinárního přístupu za integrální funkce pedagogické teorie, kategorií, zákonitostí a principů
- pedagogika jako věda má za úkol především popsat pedagogické jevy a klasifikovat je podle různých kritérií
 - jde o popis jevů minulých i současných neboť sociální jevy je třeba zkoumat v historickém kontextu
- významným krokem je srovnávání, vyhodnocování a zobecňování pedagogických jevů → výchovné cíle, výchovné principy, výchovné formy, metody a prostředky
- odhaluje dílčí i obecné pedagogické zákonitosti a nabývá schopnosti modelovat pedagogický systém
- svůj obsah předmětu čerpá z výsledků pedagogického bádání :
 - z hlediska rozsahu řešení problematiky - pedagogické monografie a díla syntetické povahy
 - z hlediska poměru ke každodenní pedagogické praxi – práce teoretické a s praktickým posláním (knihy, studie, články, pedagogické slovníky a pedagogické encyklopedie)

Význam pedagogiky

- teoretický význam pedagogiky spočívá v odhalování zákonitostí výchovy a důležité úlohy v rozvoji jedince i v životě společnosti
- pedagogika poskytuje rozbor výchovy ve všech věkových údobích a v nejrůznějších vzdělávacích a výchovných zařízeních

- pedagogika podává srovnávací analýzu různých výchovných systémů, jejich cílů, forem, metod a prostředků
- pedagogika umožňuje hledat optimální výchovně-vzdělávací koncepci pro danou společnost
- praktický význam pedagogiky spočívá v poskytování nepřeborného množství podnětů pro všechny školské i výchovné pracovníky, pro rodiče i pro další pracovníky zabývající se výchovnými problémy alespoň okrajově
- praktická pedagogická činnost vyžaduje, aby k teoretickému pedagogickému vzdělávání přistoupil také aktivní a kladný vztah ke společnosti, pro kterou vychováváme, k lidem, které vychováváme, i kladný vztah k samotné pedagogické práci
- pedagogický pracovník si musí osvojit mnoho důležitých pedagogických dovedností a návyků umožňujících aplikaci teoretických závěrů pedagogických věd v každodenní výchovné a vzdělávací praxi

Literatura: Grecmanová, H., Holoušková, D. Obecná pedagogika I. Olomouc: Hanex, 1999.
 Jůva, V. sen. a jun. Úvod do pedagogiky. Brno: Paido, 1999.
 Průcha, J. Moderní pedagogika. Praha: Portál, 1997.
 Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník. 3. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2001.

Pojetí výchovy a její hlavní rysy

- rozdílná pojetí pedagogiky rozdílnými autory, velmi složité orientovat se v nich

Typologie pojetí pedagogické vědy (Průcha – Moderní pedagogika)

1. Z hlediska účelovosti
 - pedagogika jako normativní teorie
 - pedagogika jako explorativní a explanační teorie
 2. Z hlediska předmětu
 - pedagogika jako teorie výchovy
 - pedagogika jako teorie edukační reality
 3. Z hlediska postavení mezi vědami
 - pedagogika jako věda filozofující
 - pedagogika jako věda sociální
- pedagogická teorie nedospěla k jednotnému, přesně definovanému chápání svých ústředních pojmů

Základní pojmy pedagogiky

- *výchova i vzdělávání* se v české pedagogické teorii používají souběžně
- *výchova* – činnost, která ve společnosti zajišťuje předávání „duchovního majetku“ z generace na generaci; je hlavní složkou procesu socializace (= lidský jedinec se v průběhu života zespolečenšťuje); záměrné působení na osobnost jedince s cílem dosáhnout změn v různých složkách osobnosti
 - výchova intencionální (přímá) – bezprostřední působení pedagoga na jedince
 - výchova funkcionální (nepřímá) – rozvoj osobnosti ovlivňován vhodně adaptovaným prostředím
- *vzdělání* – proces záměrného a organizovaného osvojování poznatků, dovedností, postojů aj., typicky realizovaný prostřednictvím školního vyučování
- *edukační reality* – úsek objektivní skutečnosti v níž probíhají nějaké edukační procesy
- *edukační proces* – činnost lidí, při níž se nějaký subjekt učí a jiný subjekt mu toto učení zprostředkovává
- *edukační prostředí* – je dáno fyzikálními podmínkami, zúčastněnými subjekty a jejich psychosociálními vztahy
- *školní edukace* – souhrnně pokrývá jak výchovu, tak vzdělávání v pojetí standardní pedagogické teorie
- *vzdělávání* – specifická edukace, která je obvykle dlouhodobá a institucionalizovaná, realizují ji profesionální edukátoři a je obvykle legislativně vymezena co do svého průběhu a produktu

Pedagogika jako normativní teorie

- otázka účelovosti pedagogiky „K čemu vlastně pedagogika slouží?“
- normativní účelovost pedagogiky → pozor však na přecenění (ztrácí vědecký charakter, stává se metodikou správné výchovy)
- v povaze pedagogiky, jakožto teorie vycházející z praxe a praxi (kromě jiného) sloužící, musí být zakotvena určitá složka předpisovosti, normovanosti, ideálu a vzoru
- zprostředkující, instrumentální role pedagogiky

Pedagogika jako explorativní a explanační teorie

- pedagogika je explorativní teorie → je založena na výzkumu a na poznacích jím produkovaných

- pedagogika je explanační teorie → slouží k identifikaci a objasňování jevů edukační reality, poskytuje výklad o struktuře a fungování těchto jevů (zkoumá + objasňuje)
- nejlépe posuzováno při porovnání *tradiční pedagogiky* a *pedagogiky moderní*
- *tradiční pedagogika* – vytvářena z koncepcí předních teoretiků
 - jsou přesvědčeni o vhodnosti/žádoucnosti určitých principů a modelů edukace a vytvářejí teoretické konstrukce o tom, jaká má edukace být, jak má být ve školách realizována
 - tyto konstrukty však mají vadu, jelikož jim chybí opora v realitě běžné edukace, nejsou opřeny o konkrétní výzkumné poznatky
- *moderní pedagogika* – není pro ni prioritní vytváření teoretických koncepcí o ideální výchově, nýbrž se snaží objasňovat reálné jevy edukace, její fungování a to pomocí exaktních výzkumných procedur
 - zásadní je poznávání a vysvětlování edukační reality, nikoliv přímo její přetváření
- pedagogika se neobejde ani bez teorie, ani bez výzkumu, má-li být skutečnou vědou

Využití pedagogiky

- oblast školství – prioritní oblast, výkonné subjekty čerpají z pedagogiky
- oblast mimoškolního vzdělávání – vzdělávání mimo formální školský systém = pedagogika volného času, pedagogika vzdělávání dospělých
- oblast ekonomického rozhodování – ekonomie vzdělávání
- oblast sociální politiky – ekonomie vzdělávání, sociologie výchovy, vzdělávací politika
- oblast pomáhajících profesí – sociální pedagogika
- oblast samotné vědy – vědecké poznání
- pedagogika produkující vědecké poznatky o edukačních jevech, procesech a konstruktech má široké pole využívání
- praktická využitelnost pedagogiky je hlavní silou, která způsobuje, že pedagogická věda se v průběhu minulých desetiletí rozvíjí a nabývá stále více na významu

Obecné rysy výchovy

- výchova je vždy konkrétní povahy a byla a je determinována
- naše současná výchova je historicky podmíněný model, odpovídající podmínkách české demokratické společnosti
- výchovu chápeme jako jeden z významných činitelů rozvoje společnosti vedle činitelů ekonomických, morálních a kulturních
- charakteristické rysy – permanentní, univerzální a mnohostranně orientovaná
- **permanentní charakter** – předpokládá organicky propojit dvě základní formy výchovy, tedy výchovu druhým jedincem (heteroedukaci) a sebevýchovu (autoedukaci)
- **univerzální charakter** – dotýká se každého prakticky v každé životní situaci
- s proměnami světa souvisí internacionalizace a globalizace výchovy, tedy orientování výchovy na problémy globální povahy a překonávání uzavřenosti výchovy
- projevuje se :
 1. mezinárodní dohody v oblasti výchovy a vzdělávání
 2. společné mezinárodní edukativní projekty
 3. mezinárodní výměna učitelů a studentů
 4. globální tematika ve VP a tvorba mezinárodních učebnic
 5. postupné mezinárodní uznávání kvalifikačních certifikátů
 6. srovnávání edukativních výsledků v různých zemích
- konkrétní mezinárodní projekty – TEMPUS, ERASMUS, EURYDICE, PHARE, LINGEA
- pluralita výchovných cílů a obsahů, výchovných forem, metod a prostředků

- jeví se potřeba určité integrace dílčích výchovných procesů → zdůrazňuje se při spolupráci školy a rodiny
- významným integračním činitelem hodnotová orientace
- každá výchovná aktivita má svou rovinu globální, teritoriální a individuální; ve všech těchto rovinách probíhají neustále procesy diferenciacní i integrační se snahou o optimalizaci výchovného efektu
- **mnohostranná orientace** – výchova se snaží připravit jedince pro základní sociální role
- rozvíjí zároveň základní fyzické a psychické kvality jedince
- dvoustránkovitost pedagogického procesu (termín vzdělávání pojmán jako výchova v užším slova smyslu)
- mnohostranně orientovat znamená rozvíjet jedince v jednotlivých oblastech kultury
- pedagogika hovoří o několika složkách (komponentech, součástech, druzích) výchovy :
 - výchova světonázorová
 - výchova tělesná
 - výchova jazyková, vědecká a ekologická
 - výchova estetická
 - výchova technická, ekonomická a pracovní
 - výchova morální, právní a politická

Literatura : Jůva, V. sen. a jun. Úvod do pedagogiky. Brno: Paido, 1999.

Jůva, V. et al. Základy pedagogiky (pro doplňující pedagogické studium). Brno: Paido, 2001.

Průcha, J. Moderní pedagogika. Praha: Portál, 1997.

Průcha, J. Přehled pedagogiky. Praha: Portál, 2000.

Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník. 3. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2001.

Proces výchovy (etapy výchovy)

- výchova = subjekto-subjektový proces, pedagog ↔ žák (není pasivní), má v sobě sebeutvářecí prvek
- celoživotní charakter → od narození až do smrti
- edukační proces je jakákoliv činnost, jejímž prostřednictvím nějaký subjekt (T) instruuje (vyučuje) nebo nějaký subjekt (P) se učí
- v edukačním procesu vždy obsaženo učení (pokud obsaženo není, nelze mluvit o edukačním procesu)
- koncepce učení : 1. senzomotorické učení (osvojování pohybových činností)
2. verbálně-kognitivní učení (poznatky prostřednictvím jazyka)
3. sociální učení (osvojování systému hodnot, norem, postojů)
Čáp – *Psychologie pro učitele*
- edukační procesy dle míry intencionality

edukační procesy

EP non-intencionální ↔ EP intencionální

učení, osvojování poznatků či zkušeností si
jedinec ani neuvědomuje

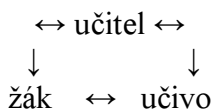

EP neřízené ↔ EP řízené

učící subjekt vědomě usiluje o to, aby se učil učení, které je zvnějšku nějakým způsobem regulováno, organizováno

- proces výchovy je ovlivněn charakteristickými rysy (permanentností, univerzálností, mnohostranností)
- dvoustránkovitost procesu výchovy
vzdělávání (ratio) ↔ výchova v užším slova smyslu (hodnotová a mravní výchova)
- výchova v užším slova smyslu obsahuje výchovu osobnostní a sociální, multikulturní, občanskou a ekologickou
- výchovu lze dále dělit na heteronomní a autonomní
- u obou stránek procesu výchovy musí docházet k prolínání
- etapy výchovného procesu - heteronomní
 - autonomní
 - sociální konformita
- etapy výchovného procesu (z hlediska metod – *Vorlíček*)
 1. počáteční pedagogická diagnóza
 2. pedagogické projektování a motivace
 3. regulace – fáze přípravy
 - seznamování
 - upevňování
 4. výsledná, výstupní diagnóza

- v pedagogické teorii model se vztahem mezi třemi elementy učitel, žák, učivo (didaktický trojúhelník)

- interakční pojetí - edukační proces chápeme jako jeden z druhů sociální interakce
- interakční model edukačního procesu

determinanty vstupů → edukační proces (průběh, obsah, vlastnosti) → výstupy (výsledky = bezprostřední a efekty = dlouhodobé)

- edukační procesy v kterékoli zemi probíhají v závislosti na sociální struktuře a sociálních charakteristikách její populace

- přehled vstupních determinant edukačních procesů

1. Charakteristiky žáků

a) kognitivní (inteligence, schopnosti, styly učení aj.)

b) afektivní (postoje, motivace, potřeby aj.)

c) fyzické (rozdíly věku, pohlaví aj.)

d) sociální a sociokulturní (vzdělanostní úroveň rodiny)

2. Charakteristiky učitelů

a) osobnostní (zdravotní stav, temperament aj.)

b) profesní (zkušenosti, odpovědnost za úspěšnost žáků aj.)

3. Charakteristiky edukačních konstruktů

a) kutikulární programy (orientace vzdělávacích programů aj.)

b) učebnice (rozsah a obtížnost učiva aj.)

c) evaluační nástroje (korespondence se standardy aj.)

4. Charakteristiky škol

(materiální vybavenost, profil učitelských kádru aj.)

- bezprostředně lze k procesu výchovy řadit i skupinu podmínek výchovy, cílů výchovy, prostředků výchovy a styly výchovy

- styly výchovy (základní styly učitelova výchovného působení)

1. autokratický styl (záporný emoční vztah a silné řízení)

- učitel rozkazuje, zakazuje; mnoho sám mluví; vyčítá, vyhrožuje; zajímá se o výkon a kázeň; omezuje samostatnost a iniciativu žáků

2. liberální styl a nezájmem o dítě (záporný emoční vztah a slabé řízení)

- nízké požadavky na výkon a kázeň, nedostatečná kontrola; nejisté a lhostejné chování

3. rozporný autokraticko-liberální styl (záporný emoční vztah s rozporným řízením)

- prolínání, střídání dvou předchozích stylů

4. laskavý liberální styl (kladný emoční vztah a slabé řízení)

- sympatie žákům, porozumění, omlouvá však nedostatky; v krajních případech litující faktor

5. integrační styl (kladný emoční vztah a střední až zesílené řízení)

- klidné, neagresivní chování, bez nervozity; mluví s žáky i o věcech netýkajících se přímo školy; projevuje důvěru; klade přiměřené, postupně se zvyšující požadavky; podporuje samostatnost a iniciativu; působí příkladem lidského vztahu a komunikace respektující druhou osobnost; nepřikazuje, pokládá vhodné otázky, návrhy, podněty; využívá formativního působení činností a menších sociálních skupin

- Co se děje s člověkem v procesu výchovy?

1. socializuje se → zespolečenštění

2. stává se individualitou (neopakovatelnost)

- důsledky edukačního procesu

- tradiční pojetí výchovy – formování osobnosti vychovávaného jedince → všestranný harmonický rozvoj

- humanistické pojetí výchovy – pomoc dítěti při jeho rozvoji a růstu (odhalení a socializace maxima vnitřních potencií dítěte) → sebeuplatnění, štěstí, spokojenost

- Literatura:** Bližkovský, B. Systémová pedagogika pro studium a tvůrčí praxi. Ostrava: Amosium servis, 1992.
- Čáp, J., Mareš, J. Psychologie pro učitele. Praha: Portál, 2001.
- Jůva, V. sen. a jun. Úvod do pedagogiky. Brno: Paido, 1999.
- Průcha, J. Moderní pedagogika. Praha: Portál, 1997.
- Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník. 3. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2001.
- Vorlíček, Ch. Úvod do pedagogiky. Jinočany: HaH, 2000.

Základní pedagogické kategorie

- pedagogické kategorie rozeznáváme tyto:
 - edukace
 - výchova
 - vzdělávání
 - edukační cíl
 - edukační činitelé
 - edukační prostředky
 - edukační formy
 - pedagogické metody
 - pedagogické principy

edukace

- výchova - v širším slova smyslu (výchova + vzdělávání), nejednoznačný termín → zahrnuje v sobě jak výchovu v užším slova smyslu, tak i vzdělávání
- záměrné, cílevědomé a systematické působení na rozvoj např. jedince
- permanentní proces
- determinovaný mnoha faktory, z nichž základní jsou dědičnost, prostředí;
- historicky, sociokulturně podmíněná – determinována ideály společnosti, ekon. situací státu
- vždy konkrétní povahy – v určité společnosti, pro určitou společnost, na úrovni této společnosti
- směr od heteroedukace (výchova druhým jedincem - dětství) k autoedukaci („sebevýchově“)
- pluralita – iniciátorů, cílů, obsahů, forem, metod, prostředků aj. – integrace např. - prostřednictvím *národního kurikula* => diferenační a integrační procesy
- mnohostranně orientovaná – plný rozvoj osobnosti
 - připravit na sociální role (občan, pracovník, partner, uživatel volného času, rodič, řidič, ochránce život. prostředí, tvůrce a uživatel hodnot aj.)
 - rozvíjí fyzické i duševní, psychické kvality jedince – vědomosti, dovednosti, návyky, schopnosti, postoje, potřeby, zájmy
 - rozvoj v jednotlivých oblastech kultury (věda, filozofie, technika, umění, ekonomika, právo, politika, sport, morálka, zdraví aj.) – vždy některá složka/y převažuje, je dominantnější a další jsou doplňující
- Intencionální edukace (výchova) – přímá, bezprostřední výchovně-vzdělávací působení
- Funkcionální – nepřímá, např. prostřednictvím vhodně adaptovaného prostředí

výchova

- v užším slova smyslu
- proces směřující primárně k rozvoji jedincových postojů (obecné, specifické, hodnotící kritéria, pochopení procesu hodnocení aj.) potřeb, zájmů, chování
- výsledek: charakter, sociální chování;
- výchovné složky (tradiční pojetí → nové pojetí):
 - výchova světonázorová → náboženská, filozofická,
 - rozumová → jazyková, vědecká, ekologická;
 - pracovní → technická, ekonomická, pracovní;
 - mravní → mravní, právní, politická, multikulturní
 - estetická → kulturní, umělecká
 - tělesná → zdravotní, pohybová
 - další → dopravní aj.

vzdělávání

- proces směřující primárně k rozvoji jedincových:
 - vědomostí (představy, pojmy, názvy)
 - dovedností, návyků (motorické, intelektuální)
 - schopností (motorické, intelektuální)

- vzdělávací výsledky (primárně, ale nejen): vzdělanost, vzdělání, kvalifikace atd.
- vzdělání - prostřednictvím vzdělávacích procesů osvojené vědomosti, dovednosti, postoje, hodnoty, normy
 - úrovně, stupně, druhy vzdělání – rozlišuje se: základní vzdělání, střední, vysokoškolské
- vzdělanost - dosažená vzdělanost populace – podíl osob v zemi s určitou úrovní vzdělání
 - sociologicky: vzdělanostní struktura obyvatelstva
 - kvalita vzdělání poskytovaného školami
- vzdělávatelnost - schopnost jedince se vzdělávat; potenciál jedince dosáhnout takové úrovně vědomostí, dovedností a návyků, která je v dané společnosti považována za vzdělání
 - ovlivněno biologickými faktory (genetická zátěž, poškození organismu, nemoc aj.), psychologicky (úroveň kognitivních schopností, motivace, autoregulace aj.), pedagogicky (kvalita edukačního působení), sociálně (kvalita sociálního prostředí, socioekonomické zázemí, dostupnost vzdělávacích příležitostí aj.)

Základní pedagogická terminologie (Š. Švec, 2002, s. 18)

stránky rozvoje jedince	druhy učení (se)	oblasti, domény edukace			
		edukační procesy	cíle a výsledky edukace	úrovně edukace	možnosti a hranice edukace
intelektový rozvoj	kognitivní učení (se)	vzdělávání	vzdělání	vzdělanost	vzdělávatelnost
citový a volní rozvoj	sociální učení (se)	vychovávání	vychování	vychovanost	vychovatelnost
senzorický a motorický rozvoj	percepčně-motorické učení (se)	„vycvičování“	„vycvičení“	„vycvičenost“	„vycvičitelnost“

edukační cíl

- starší označení: výchovný cíl, cíl výchovy
- základní ped. kategorie, ucelená představa (ideál) předpokládaných a žádoucích rysů jedince, které lze získat edukací, určuje směr edukačního působení
- z cílů vyplývají prostředky a také metody, formy, obsah atd.
- druhy cílů: individuální – sociální, obecné – specifické, materiální/informativní – formální/formativní, adaptační – anticipační, teoretické – praktické, autonomní – heteronomní

edukační činitelé

- činitelé výchovy :
 - pedagog (rodič, učitel, vychovatel, mistr odborného výcviku, ředitel školy, poradce aj.),
 - jedinec, který je ve středu výchovně-vzdělávacího procesu (dítě, žák, účastník, zaměstnanec)
 - edukační prostředky / výchovné prostředky (individuální, skupinové, hromadné aj. vyučování, působení ped. adaptovaného prostředí, masmédiá, práce, hra, umění, sport, skupina - kolektiv aj.)
- účinnost edukačního procesu závisí na všech třech aspektech:
 - u žáka jsou důležité jeho fyzické a psychické předpoklady, jeho aktivita atd.,
 - u pedagoga jeho charakterové vlastnosti, hodnotová orientace, všeobecné–odborné–pedagogicko-psychologické vzdělání, zkušenosti, návyky, dovednosti (komunikační,

- organizátorské, rétorické), rysy osobnosti (tvořivost, optimismus, takt, spravedlivost, zaujetí, láska k dětem, zásadovost, morálnost atd.)
- u prostředků je důležitá jejich vhodnost a míra, jejich vzájemné doplňování se a podporování se

edukační prostředky

- výchovné prostředky :
 - vyučování: individuální, skupinové, hromadné aj.
 - působení pedagogicky adaptovaného prostředí
 - masmédia
 - práce
 - hra
 - umění
 - sport
 - skupina – kolektiv
- do prostředků patří (podle Blížkovského 1992):
 - edukační činitele (ve smyslu lidé, instituce, organizační formy), obsahy (obsah výuky, programy), metody a prostředky v tradičním slova smyslu, edukační prostředí (materiální, nemateriální)

edukační formy

- formy výchovy :
- 1. školní edukace
 - školní výchova
 - vyučování – dle státního a školního kurikula,
 - mimovyučovací školní aktivity,
 - vliv školního prostředí
 - institucionální edukace, specializovaná a profesionalizovaná instituce, úloha systematizační a integrační
- 2. mimoškolní edukace
 - mimoškolní výchova – výchova realizovaná mimo školu
 - síť společenských, kulturních organizací, masmédia
 - funkce: poradenská, agitační, edukační, aj.
- 3. rodinná edukace
 - rodinná výchova – jednoznačnost
 - veřejné mínění, obsah rodinného života aj.
 - prostor pro vlasteneckou výchovu, estetickou, kulturní, tělesnou a sportovní, rozvoj morálních kvalit, pracovních návyků aj.
- 4. autoedukace
 - sebevýchova – zahrnuje sebevýchovu v užším slova smyslu a sebevzdělávání

pedagogické metody

- metody empirického výzkumu, většinou kvalitně rozvinuty a exaktní
- v pedagogice hovoříme o následujících třech typech metod:
 1. metody výchovné – splnění cílů jednotlivých výchovných složek a tvorba postojů, potřeb a zájmů vzdělané osobnosti
 2. metody vyučovací – pedagog rozvíjí vědomosti a pěstuje dovednosti a návyky žáků
 3. metody vědeckovýzkumné – slouží k obohacování pedagogiky novými poznatky
- dělení pedagogických metod:
 1. podle fáze pedagogického procesu:
 - a) motivační

- b) expoziční
 - c) fixační
 - d) diagnostické
2. podle zdroje poznání:
- a) slovní
 - b) přímé zkušenosti
3. podle postupu pedagogické práce:
- a) srovnávací
 - b) analytické a syntetické
 - c) induktivní a deduktivní
 - d) genetické a dogmatické

pedagogické principy

- jeden z nejvýznamnějších atributů systému výchovy
- těsně souvisí s výchovnými cíly i s procesem plnění těchto cílů
- možné pojetí - pedagogický princip = pedagogická zásada (zásada se stává principem až po jejím opětovném prověření praxí)
- základní rozdělení pedagogických principů:
 - princip cílevědomosti
 - princip soustavnosti
 - princip aktivity
 - princip názornosti
 - princip uvědomělosti
 - princip trvalosti
 - princip přiměřenosti
 - princip emocionálnosti
 - princip všestrannosti

Literatura : Jůva, V. sen. a jun. Úvod do pedagogiky. Brno: Paido, 1999.

Jůva, V. et al. Základy pedagogiky (pro doplňující pedagogické studium). Brno: Paido, 2001.

Průcha, J. Moderní pedagogika. Praha: Portál, 1997.

Průcha, J. Přehled pedagogiky. Praha: Portál, 2000.

Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník. 3. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2001.

Štojan, M. Základní pedagogické kategorie. Brno: Masarykova univerzita, 1999.

Švec, Š. et Al. Jazyk vied o výchove. Bratislava : Filosofická fakulta UK, 2002.

Základní pojmy v pedagogice

- abstrakt** – stručný výtah z primárního informačního pramene, který popisuje podstatné složky jeho obsahu
- adaptace** – proces přizpůsobení se něčemu, sociálním podmínkám
- alternativní škola** - všechny druhy škol (soukromé, veřejné, státní), které se odlišují od hlavního proudu standardních škol určité vzdělávací soustavy
- anticipace** – předjímání, předcházení nějakého jevu; chování založené na očekávání nějakého jevu nebo skutečnosti vede často k tomu, že tento jev nebo skutečnost opravdu nastanou
- aprobace** - způsobilost učitele vyučovat na určitém stupni nebo typu školy či určitým vyučovacím předmětům
- autoedukace** – sebevýchova, jedinec sám stanovuje cíle, vybírá učivo, volí metody, motivuje sám sebe, řídí a kontroluje sám sebe
- Bílá kniha** - název pro koncepční a programový dokument v oblasti vzdělávací politiky
- Bloomova taxonomie cílů** – hierarchicky uspořádaný systém poznávacích (kognitivních) cílů výuky; 6 tříd cílů – znalosti, porozumění, aplikace, analýza, syntéza a hodnotící posouzení
- cíle výchovy** – ucelená představa, ideál, předpokládaných a žádaných vlastností člověka, které lze získat výchovou
- činitelé výchovy** – faktory, které pozitivně či negativně ovlivňují výchovně-vzdělávací proces; pedagog, vychovávaný jedinec a výchovné prostředky
- dedukce** – je proces usuzování, ve kterém se od předpokladů (premis) dochází k závěru z těchto předpokladů vyplývajícího, přičemž odvozování je jisté, nikoliv jen pravděpodobné
- didaktika** – pedagogická disciplína, teorie vyučování
- diferenciace** – rozdělení žáků do skupin podle úrovně nějakého měřítka (schopnosti, znalosti)
- disertace** – písemná vědecká práce vyžadovaná jako součást požadavků k získání akademického titulu či vědecké hodnosti
- dramatická výchova** – využívání prvků dramatizace ve výchově a vzdělávání
- edukace** – jakákoliv situace za účasti lidských subjektů při nichž probíhá nějaký edukační proces, dochází tedy k nějakému druhu učení
- edukátor** – ten, který předává informace; ve VVP většinou učitel
- edukant** - ten jedinec, který přijímá předávané informace, učí se; většinou žák
- edukační konstrukty** – všechny teorie, modely, plány; normující a hodnotící; většinou teoretické „výrobky“ pedagogiky
- edukační prostředí** – jakékoliv prostředí v němž probíhá nějaký řízený proces učení
- edukační realita** – jakýkoliv úsek objektivní skutečnosti, v níž probíhají nějaké edukační procesy (prostředí rodiny, školy, sportovního klubu ad.)
- ekologická výchova** – výchova k ochraně životního prostředí, k tvorbě takových podmínek života lidí, které neohrožují přírodu, živočichy a zvířata a nedevastují přírodní zdroje
- e-learning** – různé druhy učení podporovaného počítačem, zpravidla s využitím moderních technologických prostředků, především CD-ROM
- enkultura** – proces, jehož prostřednictvím si jedinec v průběhu svého života osvojuje kulturu dané společnosti
- etapy výchovy** – souslednost postupů a činností uplatňovaných v samotném VVP, počáteční pedagogická diagnóza → pedagogické projektování a motivace → regulace → výsledná, výstupní diagnóza
- evaluace** – hodnocení výsledků a fungování škol, VVP na základě přesných ukazatelů a procedur monitorování

formativní hodnocení – hodnocení průběžné, jehož cílem je získat informace o průběhu procesu, jevu, o aktuálním stavu, momentální výkonnosti

formy výchovy – prostředky, způsob organizace výuky vztahující se k uspořádání prostředí, způsobům organizace činností učitele a žáků

frontální vyučování – tradiční způsob vyučování v němž učitel pracuje hromadně se všemi žáky ve třídě jednou společnou formou

funkcionální působení – záměrné působení v průběhu VVP (výchova)

gerontagogika – obor pedagogiky zabývající se vzděláváním a učením lidí v ekonomicky postaktivním věku

habilitace – dosažení nebo udělení práva přednášet na vysoké škole jako docent

heteroedukace – výchova jednoho nebo více jedinců jiným jedincem (učitelem)

hominizace – zlidšťování

indukce – uplatňovaná zejména ve výzkumech, badatel nejdříve pozoruje a teprve poté formuluje na základě zjištěných výsledků, tedy způsob úsudku od konkrétních případů k obecnému zákonu

intencionální působení – záměrné působení, plánované, se stanoveným cílem, obsahem, v organizovaných podmínkách

interakce – vzájemné působení jedinců, skupin, velkých společenství na sebe navzájem, jež může mít nejrůznější formy – od pasivního přizpůsobování se integrujících subjektů až po záměrné ovlivňování a manipulování jedněch subjektů jinými

interiorizace – zvnitřňování, začleňování myšlenek, postojů, norem do psychiky jednotlivce

klasifikace – forma hodnocení vzdělávacích výsledků a chování žáka, vyjádřená kvantitativně hodnotícím stupněm nebo verbálně hodnotícími výroky

klíčové kompetence – soubor požadavků na vzdělávání, zahrnující podstatné vědomosti, dovednosti a schopnosti univerzálně použitelné v běžných pracovních a životních situacích

kompetence učitele – soubor profesních dovedností a dispozic, kterými má být vybaven učitel, aby mohl efektivně vykonávat své povolání

kompetence žáka – cílem školního vzdělávání mladé generace není jen osvojování poznatků a dovedností, ale i vytváření způsobilostí přesahující do mimoškolního prostředí

komunikace – sdělování, dorozumívání mezi lidmi

kurikulum – vzdělávací program, projekt, plán; průběh studia a jeho obsah; obsah veškeré zkušenosti, kterou žáci získávají ve škole, její plánování a hodnocení

kvalifikace – způsobilost pro vykonávání určitého povolání nebo pro sjednaný druh pracovní činnosti

kvalitativní výzkum – druh výzkumného postupu, důraz kladen na výklad zkoumaných jevů očima samotných aktérů, produktem detailní popis jednotlivých případů, typické metody pozorování, rozhovor, případová studie

kvantitativní výzkum – druh výzkumného postupu, cílem je objasňování jevů na základě vědecké teorie, nálezy musí při prezentaci splňovat požadavky reliability, validity a reprezentativnosti, typické metody dotazník, pokus

malotřídní škola – škola, v níž jsou žáci dvou či více ročníků vyučování ve společné učebně

metody pedagogického výzkumu – rozlišujeme je dle využitých postupů (kvalitativních nebo kvantitativních), dotazník, anketa, pozorování, experiment

MŠMT ČR – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, řídicí a výkonný orgán státní správy

obecná pedagogika – součást pedagogické vědy, zabývající se explanací základních jevů a procesů edukační reality, formulací teoretických modelů těchto jevů a procesů

pedagog – učitel, v různých typech a stupních školy; teoretický pedagog, odborník v pedagogické vědě

- pedagogická dokumentace** – soubor legislativně předepsaných dokumentů, které stanovují podmínky a pravidla fungování vzdělávacích institucí a výchovných zařízení
- pedagogická evaluace** – zjišťování, porovnávání a vysvětlování dat charakterizujících stav, kvalitu, fungování, efektivnost škol, částí nebo celku vzdělávacího systému
- pedagogický výzkum** – vědecká činnost zaměřená na systematický popis, analýzu a objasňování edukační reality; empirický výzkum a teoretický výzkum
- pedagogika** – věda a výzkum zabývající se vzděláváním, a výchovou v nejrůznějších sférách života společnosti
- pedagogická teleologie** – účelovost v oblasti pedagogických věd, názor o účelnosti vývojových procesů, které se uplatňují ve výchovně-vzdělávacím procesu
- pedagogická propedeutika** – příprava, všeobecná příprava ke studiu určitého oboru, často ve formě úvodního kurzu na vysokých školách
- pedagogické principy** – nejobecnější požadavky (normy) optimalizující výchovně-vzdělávací činnost, výchovně-vzdělávací zásady
- pedagogicky adaptované prostředí** – pedagogicky změněné či přizpůsobené prostředí, většinou školní
- personalizace** – proces stávání se osobností
- podmínky výchovy** – soubor činitelů, které ovlivňují průběh a výsledky vyučovací činnosti učitele
- povinná školní docházka** – začíná podle zákona počátkem školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dovrší šestý rok věku
- prevence** – soubor opatření zaměřených na předcházení nežádoucím jevům, zejména onemocnění, poškození, sociálněpatologickým jevům; rozlišujeme primární prevenci (celá populace), sekundární (rizikové skupiny a jednotlivci) a terciární (minimalizování následků neb pokračování nežádoucích jevů)
- primární pedagogika** – pedagogické a jiné disciplíny zabývající se primární školou a zejména přípravou učitelů pro tento stupeň školy; obor studia učitelství na vysokých školách
- princip komplementarity** – princip metodologie vědy, který tvrdí, že různost, zdánlivá protikladnost a neslučitelnost výpovědí o předmětu výzkumu, neznamená nutně chybnost některých z nich, ale naopak teprve tehdy, když bereme v úvahu tato komplementární tvrzení, jsme schopni postihnout jevy v jejich složitosti a celistvosti
- prostředky výchovy** – předměty, vlastnosti, vztahy i procesy, kterých subjekt ve výchovně-vzdělávacím procesu využívá, aby dosáhl svého cíle
- předškolní pedagogika** – vědní obor, který se zabývá teorií a praxí výchovy a vývoje dětí v předškolním věku v rodině a zvláště v zařízeních předškolní výchovy
- případová studie** – výzkumná metoda v empirickém pedagogickém výzkumu, při níž je zkoumání podroben jednotlivý případ; je detailně popsán a vysvětlován
- psychodidaktika** – interdisciplinární teorie propojující přístupy a poznatky obecné didaktiky, psychologie učení, kognitivní psychologie vědění a další
- psychohygienu** – interdisciplinární obor vycházející z poznatků medicíny, psychologie, filozofie a další
- rámcový vzdělávací program** – kutikulární dokument vymezující cílové zaměření vzdělávání na daném stupni / pro daný obor vzdělávání a očekávané výstupy
- reformní pedagogika** – souhrnné označení pro různé teoretické koncepce a praktické snahy vytvářející modely alternativní školy
- rekvalifikace** – změna dosavadní kvalifikace uchazeče o zaměstnání, kterou je potřebné zajistit předáním nových znalostí a dovedností teoretickou nebo praktickou přípravou

- reedukace** – speciálně-pedagogické metody, kterými se zlepšuje výkonnost v oblasti postižené funkce
- reliabilita** – vyjadřuje pomocí statistických metod stabilitu, spolehlivost, předpověditelnost; stálost a přesnost; relativní nepřítomnost náhodných, nepravidelných chyb
- rysy výchovy** – výchova musí být permanentně orientovaná, mnohostranná a univerzální
- skryté kurikulum** – zkušenosti žáků v reálném životě školy, které nejsou postižitelné ve vzdělávacích programech a ve formálním kurikulu
- socializace** – celoživotní proces, v jehož průběhu si jedinec osvojuje specificky lidské formy chování a jednání, jazyk, poznatky, hodnoty, kulturu a začleňuje se tak do společnosti
- sociální učení** – učení, které se uskutečňuje v sociálních situacích, v interakci s jinými lidmi
- speciální pedagogika** – vědní obor, který se zabývá teorií a praxí rozvoje, výchovy a vzdělávání jedinců postižených různými nedostatky tělesnými, smyslovými, duševními nebo poruchami chování
- speciálněpedagogická centra** – školské zařízení, které zabezpečuje pedagogickou a psychologickou péči dětem a žákům se zdravotním postižením
- specifické vývojové poruchy učení** – heterogenní skupina poruch, které se projevují obtížemi při nabývání a užívání dovedností, jako mluvení, porozumění mluvené řeči, čtení, psaní, počítání, poruchy soustředění
- standarty** – soubor základních dokumentů, kterými se má řídit odpovídající instituce; Standard středoškolského odborného vzdělávání, Standard základního vzdělávání
- struktura pedagogiky** – dělení pedagogiky na různé pedagogické disciplíny dle několika hledisek (vývojové hledisko, systematické hledisko, srovnávací hledisko, obecně pedagogické hledisko a diferenciální hledisko)
- systémové pojetí výchovy** – je založeno na co nejkomplexnějším pojetí světa, mnohostrannost a začlenění do sociálně přírodních a antropologických souvislostí
- školní didaktika** – didaktická teorie, která je zaměřena na problematiku vyučování a učení v určitém druhu či stupni školy
- školní etnografie** – odvětví pedagogického kvalitativního výzkumu, které se zabývá popisem a vysvětlováním prostředí školy, života dětí a učitelů v něm
- trest** – jedna z forem negativního působení na žáka ve škole i doma; záměrně navozený následek toho, že žák špatně splnil nebo nesplnil uložené požadavky
- učební osnovy** – normativní pedagogické dokumenty stanovující cíle, vymezující obsah, rozsah, posloupnost a distribuci učiva vyučovacích předmětů do jednotlivých ročníků a časových úseků vyučování
- učební plán** – normativní pedagogický dokument, konkretizující obsah vzdělávání a jeho organizační rámec na určitém stupni / typu školy; vymezuje soubor vyučovacích předmětů, časové dotace a zařazení předmětů do ročníků
- učebnice** – druh knižní publikace uzpůsobené k didaktické komunikaci svým obsahem a strukturou
- učení** – psychický proces, který v jednotě tělesných a duševních předpokladů je rozhodujícím faktorem v adaptaci člověka na jeho přírodní i společenské prostředí v rozvoji jeho osobnosti a ve stále zdokonalovaném zvládnání a organizaci podmínek jeho individuální a společenské existence
- učivo** – věcný obsah učení, učební látka a zahrnuje souhrn vědomostí a dovedností, které si má žák osvojit
- validita** – základní požadavek empirických měření vyjádřený otázkou: Měříme skutečně to, co zamýšlíme zkoumat, a ne něco jiného?
- výchova** – činnost, která ve společnosti zajišťuje předávání „duchovního majetku“ z generace na generaci; je hlavní složkou procesu socializace (= lidský jedinec se v průběhu

života zespolečenšťuje); záměrné působení na osobnost jedince s cílem dosáhnout změn v různých složkách osobnosti

výchova přímá – intencionální, za bezprostředního pedagogova působení na jedince

výchova nepřímá – funkcionální, ovlivňování rozvoje osobnosti vhodně adaptovaným prostředím

výchova v užším slova smyslu – pojetí výchovy z hlediska jejích jednotlivých složek VVP

výchova v širším slova smyslu – obecně zahrnující všechny složky a specifika edukace

vyučování – druh lidské činnosti spočívající v interakci učitele a žáků, jejímž základem je záměrné působení na žáky tak, aby u nich docházelo k učení

výzkum – obecný pojem zastřešující všechny druhy zjišťovacích postupů uplatňovaných v pedagogice, např. akční, empirický, kvalitativní, kvantitativní, teoretický, praktický

vzdělání – proces záměrného a organizovaného osvojování poznatků, dovedností, postojů aj., typicky realizovaný prostřednictvím školního vyučování

vzdělávání – specifická edukace, která je obvykle dlouhodobá a institucionalizovaná, realizují ji profesionální edukátoři a je obvykle legislativně vymezena co do svého průběhu a produktu

vzdělávací cíle – výroky, které vyjadřují záměry vzdělávání a účely, k nimž má vzdělávání směřovat

vzdělávací program – kutikulární dokument, který vymezuje komplexním způsobem koncepci, cíle, obsah vzdělávání v určitém stupni či druhu škol

Literatura : Bližkovský, B. Systémová pedagogika pro studium a tvůrčí praxi. Ostrava: Amonium servis, 1992.

Jůva, V. sen. a jun. Úvod do pedagogiky. Brno: Paido, 1999.

Průcha, J. Moderní pedagogika. Praha: Portál, 1997.

Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník. 3. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2001.

<http://cs.wikipedia.org/wiki>.

<http://slovník-cizich-slov.abz.cz>.

Pedagog – požadavky, kompetence

- **pedagog** (rodič, učitel, vychovatel) je ve VVP činitelem, který nese společenskou odpovědnost za jeho účinnost a úspěšnost
- pedagog koncipuje obsah výchovně-vzdělávací činnosti ve shodě s pedagogickými dokumenty, provádí diagnózu
- **úkoly** současného pedagoga → odpovědnost za plný rozvoj jedinců, za jejich přípravu pro základní sociální role, za utváření stránek osobnosti, za jejich rozvoj z hlediska výchovných složek
- takovéto úkoly kladou nároky na odborné i charakterové kvality pedagoga, na jeho přípravu a mnohostranný rozvoj
- v praxi jsou častým jevem velké rozdíly mezi jednotlivými učiteli (vynikající pedagogičtí pracovníci X učitelé a vychovatelé rozporuplní ve svém morálním a lidském profilu)
- pedagogická teorie odhaluje, klasifikuje a hodnotí významné stránky pedagogovy osobnosti
- základní **kvality**, které by měly charakterizovat pedagogickou osobnost :
 - pedagogova hodnotová orientace
 - pedagogovo vzdělání všeobecné i odborné
 - edukátorova pedagogická erudice
 - pedagogovy osobnostní rysy a charakter
- **pedagogova hodnotová orientace**
 - jediné osobnost rozvinutá z hlediska demokratických ideálů, s humanitním a vlasteneckým přesvědčením má naději, že očekávané hodnoty přeneše i na svěřené jedince
- **vzdělání pedagogického pracovníka**
 - základem je *hluboké všeobecné vzdělání a hluboký rozhled filozofický, politický, vědecký a kulturní*
 - máme-li žádat všeobecné vzdělání po žácích, neměli by se u svých pedagogů setkávat s jednostrannou a úzce odbornou vzdělanostní orientací
 - dochází často k pedagogickému paradoxu → jednostranně orientovaný učitel se snaží plně a mnohostranně rozvíjet žáky
 - požadavek *teoretického i praktického odborného vzdělání* v oboru, kterému člověk vyučuje
 - podmínkou úspěšné výchovy není jen pedagogovo všeobecné a odborné vzdělání, ale *zároveň hluboké pedagogické vzdělání* (dějiny výchovy, obecná pedagogika, filosofie výchovy, pedagogická psychologie, pedagogická sociologie, školní hygiena, didaktika, teorie jednotlivých výchovných složek, metodika odborných jednotlivých oborů)
- integrální součást vzdělávání → praktické **pedagogické, didaktické a metodické dovednosti** a návyky umožňující přenést poznatky do bezprostřední výchovné praxe
 - *komunikativní dovednosti* – pedagogův kontakt s vychovávaným jedincem, interakce
 - *organizátorské dovednosti* – správné řízení výchovně-vzdělávací činnosti
 - *rétorické dovednosti* – povyšující kulturu pedagogického působení
- **rysy pedagogovy osobnosti**
 - *tvůrčivost* – schopnost neustále hledat nové, neuspokojovat se s dosavadní úrovní
 - *zásadový morální postoj* – pedagogovo myšlení, cítění i chování v duchu demokratismu, humanismu a vlastenectví
 - *pedagogický optimismus* – pevné přesvědčení o účinnosti pedagogického působení
 - *pedagogický takt* – ukázněnost v jednání se žáky, schopnost sebeovládání
 - *pedagogický klid* – schopnost pracovat soustředěně, trpělivě vysvětlovat problematiku až k pochopení

- *pedagogické zaujetí* – pedagogická angažovanost, klidný a aktivní pedagogův přístup k látce i práci
- *hluboký přístup k žákům* – láska k žákům projevené v kvalitě pedagogické práce, ve snaze co nejvíce poznat žáky
- *přísná spravedlnost* – požadavek nenechat nedostatky, přestupky bez povšimnutí, nepreferovat mezi žáky
- **sebereflexe** – důležitý činitel v pedagogově rozvoji a zkvalitňování výchovně-vzdělávacího působení
- ve VVP nepůsobí většinou pedagogický pracovník izolovaně, ale v rámci celé skupiny učitelů, vychovatelů i dalších odborných pracovníků
- požadavky na jednotlivce jsou platné i pro celé pedagogické kolektivy
- v kolektivním působení se pozitivní kvality jednotlivce buďto umocňují, anebo nopak oslabují či přímo paralyzují

Požadavky na pedagoga

- odborné vzdělání
- osobnostní rysy
- hodnotová orientace
- všeobecné vzdělání
- sociální předpoklady

Kompetence učitele (Průcha)

- kompetence odborně předmětové → vědecké základy podmínkami
- kompetence psychodidaktické → podmínky pro učení
- kompetence komunikativní → vztah k dětem, světu i dospělým
- kompetence organizační a řídicí → plánovat a projektovat svou činnost
- kompetence diagnostická a intervenční → jak žák myslí, cítí, jedná a proč
- kompetence poradenské a konzultativní → vztahy k rodičům
- kompetence reflexe vlastní činnosti → činnost jako předmět analýzy, umět vyvodit důsledky

Klíčové dovednosti (Kyriacou)

- plánování a příprava
- realizace vyučovací jednotky
- řízení vyučovací jednotky
- klima třídy
- kázeň
- hodnocení prospěchu žáků
- reflexe vlastní práce a evaluace

Literatura : Jůva, V. sen. a jun. Úvod do pedagogiky. Brno: Paido, 1999.

Jůva, V. et al. Základy pedagogiky (pro doplňující pedagogické studium). Brno: Paido, 2001.

Kyriacou, Ch. Klíčové dovednosti učitele. Praha: Portál, 1996.

Průcha, J. Moderní pedagogika. Praha: Portál, 1997.

Průcha, J. Přehled pedagogiky. Praha: Portál, 2001.

Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník. 3. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2001.

Vychováváný jedinec

- cílem výchovně-vzdělávacího procesu je plný a mnohostranný rozvoj osobnosti jedince
- velká pozornost pedagogiky směřována k vychovávanému jedinci (edukantovi) → dítěti, žákovi, i dospělému člověku
- **předpoklady jedince :**
 - fyzické
 - psychické
- **fyzické předpoklady**
 - požadavky týkající se celkové tělesné zdatnosti a zdraví
 - požadavky na citlivost smyslových orgánů
 - zvláštní uplatnění v tělesné výchově nebo výchově estetické
- **psychické předpoklady**
 - schopnosti a nadání pro určitou činnost
 - je potřebné je odlišit od vloh jako vrozených anatomicko-fyziologických zvláštností organismu
 - vlohy jsou základem rozvoje schopností, schopnosti samy jsou pak výsledkem vývoje
 - je nutné v maximální možné míře zajistit odpovídající podmínky pro nejvýznamnější činnosti, ve kterých se schopnosti mohou utvářet a rozvíjet
 - schopnosti chápeme jako podmínku rychlého a úspěšného osvojování vědomostí, dovedností a návyků
 - pro rozvoj schopností je zapotřebí, aby si jedinec osvojil vědomosti, dovednosti a návyky získané a vytvořené ve společenskohistorické praxi a tvořivě jich užíval
 - schopnosti jsou předpokladem dalšího úspěšného osvojování vědomostí, dovedností a návyků
 - specifický problém schopností při výchově a vzdělávání dospělých → existují zde velké individuální rozdíly podmíněné zdravotním stavem, životním způsobem i dosavadní pracovní činností
- **diagnóza předpokladů a nejvhodnějších metod, způsob optimálního rozvoje předpokladů a posilování či kompenzování slabých předpokladů jinými**
- **sociální situace** → významným činitelem, sociální vazby mohou vzdělávání a výchovu motivovat pozitivně, ale i zasahovat rušivě
 - jeden z významných činitelů podporujících rozvoj různých forem výchovně-vzdělávací činnosti je vytvoření pozitivní pedagogické atmosféry
- **dosavadní vzdělanostní úroveň** → příznivá za předpokladu, že dosavadní vědomosti, dovednosti, návyky i postoje, zájmy a potřeby jsou na úrovni žádoucí z hlediska další výchovně-vzdělávací činnosti
 - výchova má v sobě vždy mnoho prvků převýchovy
- **co v pedagogickém procesu u jedince rozvíjíme**
 - výsledkem výchovně-vzdělávacího procesu je vždy komplexní rozvoj jedince
- **postavení jedince v pedagogickém procesu**
 - tradiční model výchovy → pedagog jako jediný aktivní subjekt pedagogického procesu a žák jako pouhý receptivní objekt přijímající informace
 - moderní pedagogické myšlení → v čele umístěna aktivita vychovávané osobnosti
- **autoritativní výchova** málo respektuje jedince a sleduje pouze osvojení předem daných vědomostí, pedagog je absolutní autoritou

- výchova jako služba jedinci → zabezpečení proměn, které si jedinec sám žádá, úlohou pedagoga je pomoci vychovávanému jedinci
- současná pedagogika → usiluje o výchovu na jedné straně respektující autoritu pedagogického pracovníka a na druhé straně umožňující uplatnění aktivity a iniciativy vychovávaného jedince
 - výchova by měla být spoluprací pedagoga s vychovávaným jedincem
- korektní vztah mezi pedagogem a žákem → právní záruka „Úmluva o právech dítěte“

- výchovné předpoklady

- v centru výchovných předpokladů je vychovávaný jedinec, ovlivňují jej :
- vzdělanostní předpoklady - sociální předpoklady
- fyzické předpoklady - psychické předpoklady
- výchova

- výchova z hlediska interakce a druhů

	vztah	výchova
pedagog	→ vychovávaný jedinec	autoritativní
pedagog	← vychovávaný jedinec	submisivní (pedocentrická)
pedagog	↔ vychovávaný jedinec	kooperativní (spolupracující)

Literatura : Jůva, V. sen. a jun. Úvod do pedagogiky. Brno: Paido, 1999.

Jůva, V. et al. Základy pedagogiky (pro doplňující pedagogické studium). Brno: Paido, 2001.

Pařízek, V. Obecná pedagogika. Praha, SPN, 1991.

Průcha, J. Moderní pedagogika. Praha: Portál, 1997.

Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník. 3. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2001.

Cíle výchovy

- stejně jako každá lidská činnost, musí mít i práce učitele a žáků ve vyučování svůj cíl, což vyjádřil už J. A Komenský
- ideální představa předpokládaných výsledků, jichž má být ve výchově dosaženo
- cíle výchovy se mění s vývojem společnosti
- jednotlivé pedagogické koncepce nejednotné v oblasti cílů
- z výchovných cílů vyplývá obsah, prostředky, principy, metody a formy výchovy
- výchovného cíle dosahujeme soustavou výchovných prostředků v relativně dlouhodobém procesu → cíl musí být neustále srovnává s realitou
- cíle konkretizovány v obsahu výchovy (učební plány, osnovy a učebnice)
- problematikou cílů se zabývá pedagogická teleologie
- dva směry přístupu k problematice cílů:
 - **indeterministický** – odmítá společenskou podmíněnost výchovných cílů, původ cílů v nadpřirozených silách, nezávislé na vývoji společnosti
 - **deterministický** – vychází ze společenské podmíněnosti výchovných cílů, musí být v souladu se dvěma základními stránkami výchovného procesu :
 - stránka subjektivní* – psychická úroveň vychovávaných
 - stránka objektivní* – stav společensko-ekonomických vztahů i vývoj společnosti
- **funkce cílů výchovy** (Blížkovský)
- **orientační a anticipační** - správná pedagogická orientace, anticipace základních pedagogických možností
- **motivační a stimulační** - dosahování postupných cílů a úspěšné překonávání překážek
- **realizační** - správně stanovené cíle = proměna pedagogických představ ve skutečnost
- **regulační** - srovnávají hodnotu žádaného výsledku (cíle) s hodnotou dosaženého výsledku
- **metody při vymezení cílů výchovy**
- **analýza** – zkoumány jsou potřeby společnosti a požadavky kladené na člověka
- **empirická metoda** – metoda využívající výsledků z výzkumných studií
- **členění výukových cílů (obecné):**
- **kognitivní** (vzdělávací, poznávací) - osvojování poznatků a intelektových dovedností (znalost, porozumění, aplikace, analýza, syntéza a hodnotící posouzení)
- **afektivní** (postojové, hodnotové) - osvojování postojů, tvoření hodnotové orientace (vnímavost, reagování, oceňování hodnoty, integrování hodnot)
- **psychomotorické** (výcvikové) - osvojování psychomotorických dovedností (řeč, psaní, manipulace, imitace, zpřesňování, koordinace, automatizace)
- cíle lze však **členit** a klasifikovat i **podrobněji** (Kádner)
- **individuální** – snaha o osobní rozvoj a uplatnění jedince (antiku, humanismus a reformaci, J.Locka a J.J. Rousseaua a F.Nietzscheho)
- **sociální** – zaměření k zapojení člověka do společnosti, tak aby byl schopen uvědoměle a kvalifikovaně plnit své sociální funkce (Aristoteles, Platon, Helvétius, Lindner, Drtina a Masaryk)
- **materiální / informativní** – orientace na osvojení konkrétní učební látky důležité pro zvládnutí teoretických i praktických úkolů
- **formální / formativní** – zaměření na rozvoj schopností člověka, učební látka chápána jako prostředek formálního rozvoje vychovávaného
- **obecný** – společný veškeré výchově, shrnuje specifické cíle týkající se konkrétních dovedností, vědomostí, návyků a utváření postojů a potřeb spjatých s oborem

- **odborné / specifické** – speciální konkretizací obecných cílů
- **adaptační** – vedou člověka k přizpůsobení se stávajícím podmínkám
- **anticipační** – výchovné působení orientováno k budoucím potřebám jedinci i společnosti
- **teoretické** – zaměření na vytvoření systému vědomostí
- **praktické cíle** – uplatnění teoretických vědomostí v praktickém životě
- **autonomní / vnitřní** – vycházejí od jednotlivce a jsou produktem jeho potřeb a vůle
- **heteronomní / vnější** – stanoví jiní činitelé (stát, skupina, vychovatel, rodiče ad.)

- někdy ještě připojovány další dva cíle (Pařízek):
- **hodnotové** – zdroj v potřebách a zájmech lidí (hodnotová orientace člověka)
- **operační** – klasifikace lidských činností (pracovní, sociální, zdravotní, výchova dětí, vzdělávací) které si má jedinec osvojit

- **výukový cíl**
- kvalitativní a kvantitativní změny u žáků v oblasti kognitivní, afektivní a psychomotorické, kterých má být dosaženo v procesu výuky
- zamýšlený výsledek učební činnosti, ke kterému učitel se žáky směřuje
- **požadavky na výukové cíle :**
 - **komplexnost**
 - vzdělávací (kognitivní) cíle
 - výchovné (afektivní) cíle
 - výcvikové (psychomotorické) cíle
 - **soudržnost**
 - cíle jednotlivých druhů škol
 - cíle jednotlivých předmětů
 - cíle jednotlivých ročníků
 - cíle jednotlivých tématických celků
 - cíle jednotlivých témat
 - cíle jednotlivých vyučovacích hodin
 - **kontrolovatelnost**
 - požadovaný výkon (co musí žák umět)
 - podmínky výkonu (jak žák realizuje – sám, skupina)
 - norma výkonu (kolik úloh vyřešit, s jakým počtem chyb)
 - **přiměřenost**
 - stanovit cíle dostatečně náročně, ale zároveň splnitelné
 - realizuje se pomocí Bloomovy taxonomie cílů - kategorie cílů:
 - **znalost** (zapamatování) – znovuvybavení znalostí a jejich reprodukce, aktivní slovesa pro vymezení cíle – definovat, opakovat, reprodukovat,...
 - **porozumění** – pochopení znalosti, akt. slovesa – jinak formulovat, vysvětlit, vyj. vlastními slovy
 - **aplikace** – transfer učení do situací pro žáka nových, akt. slovesa – aplikovat, uvést vztah mezi..., navrhnout, řešit,...
 - **analýza** – schopnost rozlišit významné údaje od méně významných či nevýznamných, akt. slovesa – analyzovat, provést rozbor, rozlišit,...
 - **syntéza** – schopnost žáka skládat části v celek, umět vyhledávat části z různých pramenů a skládat je do nových útvarů, akt. slovesa – syntetizovat, skládat, shrnout
 - **hodnocení** – schopnost posoudit hodnotu myšlenek, dokumentů, způsobů řešení, akt. slovesa – obhájit, posoudit, zhodnotit,...

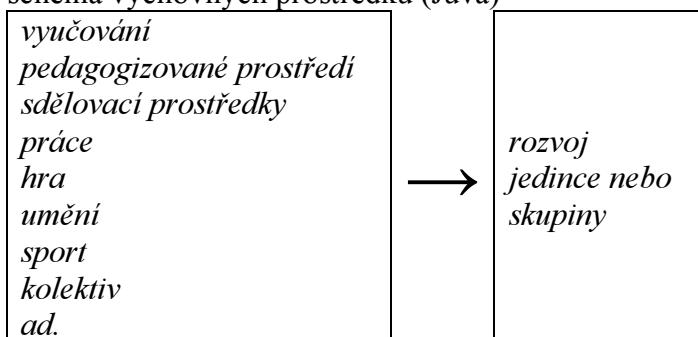
- členění cílů někdy pojímáno pouze jako pomocné, cíle mají být pojímány soustavně a jednotně

- z tohoto hlediska dělíme cíle na :
 - *subjektivně-objektivních vztahů* (cíle vnější a vnitřní)
 - *obsahu* (cíle celkové a dílčí)
 - *rozsahu* (cíle obecné, konkrétní a jedinečné)
 - *hierarchie* (cíle nadřazené a podřazené)
 - *pedagogického zřízení* (cíle strategické, taktické a operativní)
 - *náročnosti* (cíle maximální, optimální, minimální)
 - *realizovatelnosti* (cíle nerealizovatelné, obtížně realizovatelné, reálné a snadno uskutečnitelné)
 - *závaznosti* (cíle obecně závazné, výběrově závazné a nezávazné)
 - *časové náročnosti* (cíle blízké, střední, vzdálené)
 - *přizpůsobenosti konkrétním podmínkám výchovy* (cíle standardní a přizpůsobené aktuálním zvláštnostem)
- **chyby učitelů při vymezení výuk. cílů:**
 - stanoví cíl příliš obecně
 - nahrazují cíl tématem
 - namísto cíle popisují svoji činnost
 - formulace cíle připouští různou interpretaci
- **struktura cílů výchovy**
 - *nejobecnější, globální cíl* – nejzákladnější představa o vychovávané osobnosti
 - *dílčí cíle* – vzdělávací a výchovné požadavky, obsahy znalostí a vlastností, požadavky na osobní rozvoj jednotlivých složek výchovy
 - *cíle formativní a institucionální* – konkrétní výchovné a vzdělávací instituce, jejich dokumentace a normy
 - *cíle individuální*
- učitel pracuje s cíly ve všech fázích výuky (při projektování // plánování, v přípravné fázi hodiny, na počátku vyučovací hodiny, v jejím průběhu i na konci vyučovací hodiny)
- současné cíle výchovy zaměřeny na plnohodnotný, svobodný rozvoj jedince jako osobnosti aktivní, se schopností rychlého a pružného rozhodování a dalšího seberozvoje
- v ČR cíle výchovy podmíněny Ústavou České republiky, výchovné cíle v textu školského zákona z roku 1990

- Literatura :** Grecmanová, H., Holoušková, D., Urbanovská, E. : Obecná pedagogika I. Olomouc: Hanex, 1999.
 Jůva, V. sen. a jun. Úvod do pedagogiky. Brno: Paido, 1999.
 Kalhous, Z., Obst, O. a kol. Školní didaktika. Praha: Portál, 2002.
 Průcha, J. Moderní pedagogika. Praha: Portál, 1997.
 Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník. 3. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2001.
 Vorlíček, Ch. Úvod do pedagogiky, Praha: Karolinum, 1994.

Výchovné prostředky

- výchova se uskutečňuje za pomoci různých a rozmanitých prostředků působících jak intencionálně (přímo, záměrně), tak funkcionálně (nepřímo, pro vychovávaného jedince bezděčně)
- základním prostředkem intencionální výchovy je vyučování
- rozlišování výchovných prostředků se odlišuje dle autora
- schéma výchovných prostředků (Jůva)

- mezi výchovně vzdělávací prostředky zahrnujeme (Blížkovský)
 - soustavu výchovně-vzdělávacích činitelů
 - soustavu výchovně-vzdělávacích obsahů
 - soustavu výchovně-vzdělávacích metod a prostředků
 - výchovné prostředí
- další možné dělení výchovně-vzdělávacích prostředků (Stojan)
 - materiální – vše co po stránce materiální a technické pomáhá realizovat výchovné cíle
 - nemateriální – organizační formy výchovy a způsoby práce v těchto formách
- **vyučování**
- systematická výchovně-vzdělávací činnost ve vyučovací jednotce, při které se rozvíjejí u žáků vědomosti, dovednosti a schopnosti
- podle počtu jedinců účastnících se výchovně-vzdělávacího procesu dělíme vyučování:
 - *individuální vyučování* – může vycházet z žákových výchovných předpokladů, je ekonomicky nákladné, vhodné pro dosažení vysokých cílů za relativně krátkou dobu
 - *hromadné vyučování* – skupinové vyučování, nemůže plně respektovat individuální předpoklady a zvláštnosti každého jedince, umožňuje však vzájemné pozitivní ovlivňování žáků
- **pedagogicky adaptované prostředí**
- přírodní i společenské prostředí působí vždy na rozvoj jedince, ať již pozitivně nebo negativně
- musí být záměrně přizpůsobeno výchovným cílům, prostředí většinou působí funkcionálně
- nejvyšší stupeň pedagogické adaptace dosahujeme v prostředí pedagogické instituce
- výchovnými činiteli v takovémto prostředí jsou materiální vybavení i sociální atmosféra
- pokud některé z komponent pedagogického prostředí vstupují do rozporu s výchovnými cíli, působí tento nesoulad jako paralyzátor výchovných snah
- **hromadné sdělovací prostředky**
- vliv masmédií nelze podceňovat, ovlivňují pozitivně i negativně výchovně-vzdělávací proces
- vychovávají jak intencionálně, tak funkcionálně
- intencionální výchova uskutečňována pořady věnovanými dalšímu vzdělávání

- funkcionální výchova uskutečňována samotným výběrem obsahu, přístupem k jevům a problémům, formou podání a hodnocení
- **práce**
- stále významnější činitel, shrnuje jak práci fyzickou, tak i psychickou
- může výchovně působit hodnotou pracovního produktu, hodnotou pracovního prostředí i samotným pracovním procesem (organizovaným, soustavným, důsledným, houževnatým)
- výchovný účinek práce je vyšší se společenskou významností práce a kvalitnější s úrovní pracovní techniky a pomůcek
- **hra**
- rozhodující úloha tohoto výchovného prostředku v předškolním věku
- i v pozdějším věku se hra podílí na dalším rozvoji různých stránek osobnosti
- moderní pedagogika využívá formy hry při výchově i v netradičních oblastech
- **umění**
- umění obohacuje svými prostředky (umělecká díla a tvůrčí umělecké činnosti) poznání v oblasti společenské, světonázorové, politické a mravní
- moderní pedagogika zapojuje umění do svých prostředků a estetická výchova se stává rovnocennou a významnou složkou každé účinné výchovy
- **sport a tělovýchovná aktivita**
- neodmyslitelná součást výchovných prostředků
- základy tělovýchovy v našich podmínkách sokolské hnutí a pánové Tyrš a Fügner
- napomáhají rozvoji zdraví, fyzické zdatnosti a obratnosti, smyslu pro kolektiv i obecně morální a estetické kultivaci osobnosti
- v oblasti vrcholového sportu zejména problematika dopingu a fair-play
- **kolektiv**
- organizovaná skupina jedinců mající jasný cíl své činnosti i vnitřní dělbu úkolů a funkcí
- výchovné působení kolektivu dáno jeho veřejným míněním
- toto veřejné mínění pedagog musí poznat a pozitivně vést
- na veřejné mínění kolektivu působí pedagog
 - přímo – vysvětlování, zhodnocení i docenění určitých názorů, postojů i forem chování
 - nepřímo – prostřednictvím jedinců získaných pro své záměry (tvoří aktiv)

Literatura : Jůva, V. sen. a jun. Úvod do pedagogiky. Brno: Paido, 1999.

Jůva, V. et al. Základy pedagogiky (pro doplňující pedagogické studium). Brno: Paido, 2001.

Pařízek, V. Obecná pedagogika. Praha, SPN, 1991.

Průcha, J. Moderní pedagogika. Praha: Portál, 1997.

Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník. 3. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2001.

Podmínky výchovy

- výchova = subjekto-subjektový proces, pedagog ↔ žák (není pasivní), má v sobě sebeutvářecí prvek
- **podmínky výchovy jsou determinanty procesu výchovy, vedení, kultivace i utváření lidí**
- chceme-li jednotlivce plně rozvíjet, musíme je též dostatečně znát, znát jejich aktivity a jejich životní prostředí
- mezi podmínky výchovy náleží osobnosti, jež se na výchově podílejí, věci a předmětné okolnosti
- podmínky výchovy jsou charakterizovány celkovou dosaženou úrovní života a životního prostředí vychovávaných i vychovatelů
- podmínky výchovy jsou dány tím, co existuje, včetně zjevných i skrytých možností
- teoreticky spadá pod tento pojem celá mimovýchovná realita a z výchovy vše, kromě jejich cílů a prostředků
- podmínky výchovy jsou východiskem, a do jisté míry i výsledkem výchovy
- je třeba rozlišovat mezi následujícími pojmy :
 - okolí – souhrn všech vnějších podmínek přírodních i sociálních bez ohledu na to, zda jsou pro člověka zdrojem vývojových podnětů nebo ne
 - prostředí – omezujeme jen na okolní jevy mající pro určitého člověka nějakou subjektivní hodnotu účinkující jako podněty na něž nevědomě i vědomě reaguje
- orientace na podstatné podmínky výchovy směřuje k objevování základních příčin pedagogických úspěchů i neúspěchů
- je třeba rozlišovat příčiny hlavní od příčin vedlejších
- taxonomie podmínek výchovy je předpokladem taxonomie výchovných cílů a prostředků

Dělení podmínek výchovy :

- vnější podmínky
- vnitřní podmínky
- **vnější podmínky výchovy** tvoří sociální i přírodní okolnosti, za nichž výchova probíhá, vliv existujícího životního prostředí na vychovávané
 - osobnosti, dosažená úroveň života, životní prostředí vychovatelů i vychovávaných, formativní vlivy sociálního a přírodního prostředí
 - faktory politické, ekonomické, vědecké, kulturní, duchovní, zdravotní i demografické
- *životní prostředí člověka* je částí reality, s kterou jsou lidé v praktické duchovní interakci
- prostředí kultivuje člověka tím více, čím uvědoměleji a aktivněji člověk kultivuje své životní prostředí
- přehled nejdůležitějších *faktorových polí životního prostředí* člověka :
 1. sféra vztahů „lidé-příroda“ – člověk i prostředí se musí vyvíjet ve vzájemní interakci a nesmí se vzájemně poškozovat
 - 1.1 vztahy „lidé-abiosféra“ – interakce s neživou přírodou
 - 1.2 vztahy „lidé-biosféra“ – interakce se živou přírodou
 2. sféra vztahů „lidé-výsledky lidské aktivity“ – má formativní těžiště v uspokojování i kultivování lidských materiálních i duchovních potřeb
 3. sféra vztahů „lidé-lidé“ – zahrnuje faktory sociální a osobnostní, je formativně nejvýznamnější složkou životního prostředí člověka
 - 3.1 „lidé-širší sociální prostředí“ – světová populace, společenství kontinentů
 - 3.2 „lidé-užší sociální prostředí“ – vrstevníci, známí, studijní skupiny

- 3.3 osobnostní faktory – interakce dvou lidí a vztahy člověka k sobě samému
- *výchovné prostředí* – stimuluje zdravý a plný rozvoj člověka; je možné i potřebné využívat je výchovně; nejedná se jen o upravené byty, ale zejména o žádoucí hodnoty, sociální vztahy
 - vnější podmínky výchovy dále *třídíme* na – přírodní a společenské
 - objektivní a subjektivní
 - věcné a osobní
 - materiální a duchovní
 - obecné a konkrétní
 - pedagogický zřetel k obecným cílům a kulturním potřebám by nebyl nic platná, kdybychom jej nedokázali aktuálně a regionálně konkretizovat, kdybychom zanedbávali kultivaci vztahů žáků k prostředí jejich bydliště, školy a života
 - účinná výchova žádoucích vztahů člověka ke skutečnosti musí proto postupovat od blízkého ke vzdálenému
 - složky novod.životního prostředí – rodina – skupina – hromadné sdělovací prostředky
 - **vnitřní podmínky výchovy** tvoří komplexně pojatá dosažená úroveň vychovávaných jednotlivců i skupin
 - *vnitřní podmínky* výchovy určitých edukantů *tvoří* :
 - fyzické (tělesné) a psychické (duševní) předpoklady jedince (vrozené, získané vlastnosti žádoucí i nežádoucí)
 - veškeré výchovně vzdělávací výsledky
 - výsledky jejich dosavadního pedagogicky nezáměrného utváření
 - vnější podmínky, dané dosaženou úrovní vývoje životního prostředí, a vnitřní podmínky, dané dosaženou úrovní vývoje vychovávaných, se vzájemně složitě ovlivňují a podmiňují
 - pro pochopení chování člověka je nutné poznat vnější i vnitřní podmínky života
 - *obecně rozlišujeme podmínky*:
 - eufunkční – pozitivní formativní vlivy i účinky životního prostředí i životních zkušeností vychovávaných
 - neutrální – formativní účinky s vlivem ryze neutrálním
 - disfunkční – představují všechny formativní účinky, které jsou převážně rušivé, negativní
 - člověku totiž velmi podstatně škodí nebo prospívá způsob života, který vede
 - pedagogická teorie a praxe by se měla více podílet nejen na poznávání, ale i na přetváření podmínek současné výchovy
 - výchovu charakterizuje mnohem více snaha o překonávání dosažené úrovně života než přizpůsobování se stávajícím poměrům
 - výchova sama je nenahraditelnou podmínkou života člověka
 - *humanizace podmínek výchovy* – rozlišovat celou škálu podmínek výchovy od relativně snadno změnitelných
 - neopomínat ani podmínky obtížnější a těžce změnitelné
 - stabilní životní a výchovné podmínky (nedokážeme uspokojivě ovlivňovat) → aktivní životní pozice lidí vůči podmínkám jejich života není ovšem ani zda bez nadějí
 - jedna ze základních příčin nízké účinnosti výchovy je nedostatečné poznávání, využívání a přetváření současných podmínek výchovy
 - analýzou výsledků i ostatních podmínek výchovy se zabývá pedagogická diagnostika
 - *pedagogická diagnostika* – zjišťování, identifikování a hodnocení úrovně rozvoje žáka (žáků) jako výsledku výchovného a vzdělávacího působení; při diagnostikování se

- zjišťuje, jaký je žák v daném momentu (etapě) výchovy a vzdělávání a zda jeho vlastnosti (stav rozvoje) jsou v souladu s očekáváním (s cíli a záměry výchovy a vzdělávání)
- utvářejí-li člověka jeho aktivity, zkušenosti i sociálně přírodní okolnosti, třeba dávat lidskou podobu celému lidskému životu i světu

Literatura: Bližkovský, B. Systémová pedagogika pro studium a tvůrčí praxi. Ostrava: Amosium servis, 1992.
Čáp, J., Mareš, J. Psychologie pro učitele. Praha: Portál, 2001.
Jůva, V. sen. a jun. Úvod do pedagogiky. Brno: Paido, 1999.
Průcha, J. Moderní pedagogika. Praha: Portál, 1997.
Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník. 3. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2001.

Pedagogické principy

Pedagogické principy obecně

- nejobecnější požadavky (normy) optimalizující výchovně-vzdělávací činnost; výchovně-vzdělávací zásady
- formulace ped.principů Jan Amos Komenský, Johann Heinrich Pestalozzi, Adolf Diesterweg, Konstantin Dmitrijevič Ušinskij, Herbert Spencer, John Dewey
- mají obecnou platnost v oblasti výchovně-vzdělávacího působení na mládež (i dospělé)

Pohled do historie

- Platón, Quintilianus, Aristoteles → soustavnost výchovné práce, aktivnost vychovávaného jedince, přiměřenost obsahu, forem i metod výchovně-vzdělávací činnosti
- období renesance, Francois Rabelais, Thomasso Campanella → aktivita a samostatnost jedince,
- Vittorino da Feltre, Michal de Maigne, Francis Bacon → samostatné poznávání, samostatné posuzování, samostatná tvůrčí činnost
- Jan Amos Komenský → princip názornosti, soustavnosti, uvědomělosti, přiměřenosti a všestrannosti
- novodobá pedagogika → výběr z dříve vytvořených principů, protože některé mohou izolovaně vést k jednostrannosti
- Jean Jacques Rousseau → oslabení momentu systematičnosti
- Johan Heinrich Pestalozzi → princip soustavnosti, nově princip výchovného vyučování jako požadavek stálého spojování vzdělávání s mravní výchovou jedince; pokračovatelé Johan Friedrich Herbart, Friedrich Fröbel, Adolf Diesterweg
- Konstantin Dmitrijevič Ušinskij → přiměřenost výchovy, soustavnost, názornost, aktivnost a samostatnost, trvalost, výchovnost vyučování, řídicí úloha učitele
- Lev Nikolajevič Tolstoj → aktivita, tvořivost
- Herbert Spencer → kritizuje odtržení výchovy od základních sociálních funkcí
- John Dewey → motivace, aktivizace (nebezpečí jednostrannosti)
- esencialistická koncepce pedagogiky → soustavnost
- pedagogický reformismus a alternativní pedagogika → přiměřenost výchovy, přiměřenost cílů, obsahu, podmínek i prostředků
- existencialistická pedagogika → emotivní prvky ve výchově
- postmodernismus → pluralitní vidění a chápání skutečnosti

Jednotlivé principy

- principů, které pedagogika považuje za základní je celkem devět - princip cílevědomosti, soustavnosti, aktivity, názornosti, uvědomělosti, trvalosti, přiměřenosti, emocionálnosti, jednotnosti výchovného působení

Princip cílevědomosti

- *jasně stanovit konečné i dílčí cíle*
- *cíle dostatečně zdůvodnit*
- *přiměřeně objasnit vychovávanému jedinci (skupině)*
- neujasnění vede ke ztrátě pedagogické práce, smyslu a významu této práce
- je velmi obtížné v konkrétním VVP* rozvíjet skutečně plně a mnohostranně

Princip soustavnosti

- *veškeré výchovné podněty musí být uspořádány do systému umožňujícího osvojování v logickém pořádku*

- *pedagogovo působení i činnost vychovávaného jedince musí být co nejsoustavnější*
- *vyplývají požadavky na vytvoření zdůvodněného systému vyučovacích předmětů, výběr a systematizaci učiva, tvorby systematického pracovního režimu pedagogické instituce a dosažení systematického pracovního postupu a jeho návaznosti na jiné předměty*

Princip aktivity

- *samostatná činnost jedince preferována*
- *aktivizovat poznávací, citové a volní procesy*
- *opírat se o zájem a stimulovat jej vhodnou motivací*
- *soustavně vést k aplikaci a praktickému využívání získaných vědomostí a dovedností*
- *moderní pedagogika usiluje o rozvoj tvůrčího přístupu jedince ke skutečnosti*

Princip názornosti

- *vycházet ze smyslového nazírání předmětů a jevů skutečnosti a z jejich obrazů*
- *opírat se o dosavadní představy a zkušenosti vychovávaného jedince*
- *systematicky rozvíjet názírací a představovací schopnosti*
- *v praxi se uplatňuje jako nazírání předmětů a jevů v přirozených podmínkách, nazírání trojrozměrných a dvojrozměrných pomůcek, motorická názornost, schématická a symbolická názornost (grafy), sledování filmů a televizních pořadů, názornost pedagogovy mluvy*

Princip uvědomělosti

- *učivo se ve vědomí má odrážet ve formě jasných představ přesných pojmů, soudů a úsudků*
- *zkoumané jevy promýšlet a vystihovat jejich podstatu*
- *získané vědomosti správně vyjadřovat i jazykově*
- *pochopit úlohu získaných vědomostí a dovedností a správně a tvořivě jich v praxi používat*
- *vyloučit mechanické osvojování skutečnosti, pouhé memorování*

Princip trvalosti

- *jednou osvojené vědomosti, dovednosti a zájmy se staly trvalým majetkem jedince*
- *v praxi často podmiňováno pouze opakováním a procvičováním*
- *v první řadě však důsledkem zachování předchozích základních principů (přiměřené pracovní tempo, vhodný výběr učiva a emotivnost výchovné práce)*

Princip přiměřenosti

- *obsah, formy a metody výchovy musí být v souladu s věkovou vyspělostí a dosavadní úrovní jedince*
- *je třeba zachovávat základní pravidla pedagogického postupu : od blízkého k vzdálenému, od známého k neznámému, od konkrétního k abstraktnímu, od snadného a jednoduchého k obtížnějšímu a složitějšímu*
- *pedagog musí znát věkové a individuální zvláštnosti vychovávaného jedince – je důležité zjišťovat stav dosavadních vědomostí a dovedností (pedagogická diagnostika)*
- *dodržovat individuální přístup k jedinci a učivo vždy volit přiměřeně náročné*

Princip emocionálnosti

- *probouzet adekvátní citové prožitky vychovávaného jedince*
- *opírat se o tyto prožitky*
- *udržovat trvale radostnou tvůrčí atmosféru*
- *týká se všech činitelů pedagogického procesu*

Princip jednotnosti výchovného působení

- *jednota v požadavcích i přístupech všech učitelů a vychovatelů*
- na základě vzájemných dohod udržovat jistý pedagogický konsenzus

Uplatňování a konkrétní využívání pedagogických principů

- uplatnění nalézají ve výchovně-vzdělávacím procesu
- koncipování a plánování VVP → princip cílevědomosti, systematičnosti, aktivity, uvědomělosti, trvalosti, přiměřenosti
- organizační, materiální a personální zabezpečení VVP → dobrý pedagog vždy spojuje výchovu s potřebami života
- samotný výchovně-vzdělávací proces
- nástroje objektivního posouzení VVP
- při posuzování a hodnocení si klademe otázku nakolik je daná činnost cílevědomá, nakolik si pedagogové i vychovávaní uvědomují cíle
- tyto otázky by si měl pravidelně klást každý pedagog, ředitel, inspektor

Literatura : Jůva, V. sen. a jun. Úvod do pedagogiky. Brno: Paido, 1999.

Jůva, V. sen. a jun. Stručné dějiny pedagogiky. Brno: Paido, 1997.

Jůva, V. et al. Základy pedagogiky (pro doplňující pedagogické studium). Brno: Paido, 2001.

Průcha, J. Moderní pedagogika. Praha: Portál, 1997.

Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník. 3. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2001.

Formy výchovně-vzdělávací práce

- výchova napomáhá k plnému a mnohostrannému rozvoji osobnosti
- celkem čtyři typy výchovy :
 - výchova školní (vyučování, mimovyučovací školní aktivity, vliv školního prostředí)
 - výchova mimoškolní (ve společenských organizacích, v kulturních institucích, hromadnými sdělovacími prostředky)
 - výchova rodinná (veřejným míněním rodiny, zájmovou orientací rodiny)
 - sebevýchova (autodiagnostika a automotivace, autodidaxe, podíl na různých aktivitách)

Školní výchova

- škola základní institucí, postupně se demokratizovala → Právo na vzdělání, Všeobecná deklarace lidských práv
- škola se specializovala, vytvořila síť základních a středních všeobecně vzdělávacích škol (gymnázií), středních odborných škol a učilišť, škol vysokých univerzitního, technického i uměleckého směru
- škola byla a bude základní výchovně-vzdělávací institucí
- škole přísluší významná úloha systematizační a integrační (povinnost uvést nejrozmanitější podněty v pevný systém) i komplexní funkce
- rozmanitost vzdělávacích systémů vedla k tvorbě Mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání (ISCED) → preprimární, primární, nižší sekundární, vyšší sekundární, terciální neuniverzitní, terciální univerzitní, terciální postgraduální
- výchova se svým mnohostranným zaměřením prostupuje celou činností škol všech stupňů
- *formy školní výchovy* – výchova v rámci vyučování
 - výchova v mimovyučovacích aktivitách
 - působení školního prostředí
- výsledky jedině v hlubokém a stálém propojení vyučovacích forem s formami mimovyučovacími
- základem školní výchovy je vyučování, jeho koncepci určují – studijní profil – učební plán – učební osnovy
- v didaktickém myšlení uplatňujeme termín *kurikulum*
 - zamyšlené a plánované; realizované ve školních podmínkách; osvojené žáky
 - formální kurikulum – cíle, obsah, prostředky a organizace vzdělávání, realizace, kontrola a hodnocení
 - *neformální kurikulum* – mimotřídní a mimoškolní aktivity
 - *skryté kurikulum* – zkušenosti žáků z reálného života školy
- obsah vyučování specifikován vzdělávacími (cílovými) standardy, obsahové jádro standardů tvoří kmenové (základní, jádrové) učivo
- dokumenty MŠMT – *Standard základního vzdělávání*, *Standard vzdělávání na čtyřletém gymnáziu*
 - oba 6 oblastí vzdělávání – oblast jazyková – oblast společenskovední
 - oblast přírodovědná – oblast matematická a infromatická
 - oblast estetickovýchovná – zdravý životní styl
- vyučovací předmět participuje na některé složce výchovy (technické, ekonomické, pracovní; mravní, právní, politické; estetické, tělesné → specifické cíle)
- má-li předmět splnit svou funkci, měl by si ujasnit svůj podíl na jednotlivých výchovných složkách
- výchovné cíle chápeme ve specifické rovině (zájem o obor) i rovině obecné (rozvoj hodnotové orientace jedince)

- školní vyučovací formy doprovázeny různými formami *výchovné práce mimo vyučování* → mohou být realizovány vlastními prostředky školy, ve spolupráci s některými společenskými organizacemi a kulturními institucemi
- dává možnost překonat jednostrannost výchovně-vzdělávacího působení při výuce
- *hromadné formy* výchovné práce – exkurze → rozšiřují rozhled žáků, hlubší orientaci v životě, stimulace jejich zájmů, navození aktuálních problémů
- výchovný účinek není automatický; nepřipravené akce mají spíše negativní dopad
- *skupinové formy* výchovné práce – nejrozmanitější kroužky → vycházejí z individuálních zájmů a podchycují relativně malé skupiny jedinců
- práce v relativně malé skupině umožňuje pedagogovi hlubší kontakt se žáky
- *individuální podoba* – individuální vedení četby jednotlivých žáků → předpokladem důvěra k pedagogům ze strany žáků
- *vliv školního prostředí* – působí na vztah ke škole, k oboru, ke studiu, k lidem
- záleží na každé maličkosti
- všechny formy výchovy ve škole se stávají účinnějšími, když se organicky propojují s výchovou mimoškolskou
- je třeba překonávat dosavadní odtržení školy od ostatních organizací a institucí
- *rada školy* – prohloubení vazby mezi školou, mimoškolními institucemi, obcí a rodinou
- *andragogika* – vzdělávání jedinců v ekonomicky neproduktivním věku

Mimoškolská výchova

- nezastupitelná, zvláštnost v bohatství bezprostředních prožitků
- uskutečňuje se celou sítí společenských organizací, kulturních zařízení a hromadných sdělovacích prostředků
- na výchově se podílejí stále více a všestranněji *společenské organizace*
- nepůsobí však výchovně pouze na své členy, působí i na široký okruh veřejnosti
- *intencionální* (přímá) *výchova* – kurzy, přednášky, semináře, diskuse
- *funkcionální* (nepřímá) *výchova* – probíhá ve spojitosti s vlastním životem a aktivitou dané organizace
- působení může být dlouhodobé povahy i relativně krátkodobé ve formě poradenské, propagandistické nebo agitační
- významný článek mimoškolské výchovy jsou *kulturní zařízení*
- plní funkce specifické (muzea, galerie, knihovny, divadla, kina a koncertní zařízení, objekty památkové péče, zoologické a botanické zahrady, hvězdárny a planetária)
- výsledky poskytují možnosti pro výchovně-vzdělávací působení intencionální i funkcionální povahy
- účinnost výchovně-vzdělávacího působení kulturních institucí se samozřejmě zvyšuje tím, nakolik se toto působení propojuje s činností škol, společenských organizací, sdělovacích prostředků i rodiny
- připravují specifické prezentace, budují speciální dětská oddělení
- *hromadné sdělovací prostředky* – tisk, rozhlas, film a televize
- hromadné sdělovací prostředky informují a tím vychovávají
- mnoho rovin – poznání faktů, zobecňování jednotlivých poznatků, vyvozování obecných zákonitostí
- přibývá relací, které mají vyhraněně intencionální výchovně-vzdělávací funkci
- funkcionálně působí na rozvoj osobnosti každý podnět těchto prostředků
- v jejich působení i nedostatky – komercializace, podbíživé programy v konkurenčním boji o sledovanost, přemíra reklam
- narůstají snahy mediální pedagogiky o koncepci výchovy tzv. mediální kompetence → schopnosti adekvátně přijímat, zpracovávat a hodnotit podněty sdělovacích prostředků

- ústřední problémy mediální pedagogiky :
 - jaký mají média vliv na jedince a jak se v něm odrážejí
 - jak děti a mládež přijímají zobrazení násilí v těchto prostředcích
 - jaké důsledky má aplikace médií v rozvoji kognitivních a sociálních schopností
 - jak transformují rodiny rozšiřování programové nabídky médií
 - jaký mají vůbec média význam z hlediska výchovy a vzdělávání jedince

Rodinná výchova

- rodina se tradičně podílela na výchově mládeže i dospělých; jedinci se přirozenou formou dostává četných podnětů a zkušeností
- společnost očekává od konsolidované rodiny pozitivní přínos z hlediska mnohostranného rozvoje
- důrazem na výchovnou úlohu rodiny samozřejmě neoslabujeme význam školy, společenských organizací, kulturních institucí a hromadných sdělovacích prostředků
- uskutečňuje se mnoha prostředky :
 - rodina rozvíjí své členy veřejným míněním* (názory a přístupy ke skutečnosti)
 - není neměnné, je utvářeno jednotlivými členy rodiny
 - obsah rodinného života* (společné zájmy, společná účast na činnostech vědecké, kulturní, pracovní i sportovní povahy)
 - vlastenecká výchova
 - estetická a kulturní oblast*
 - tělesná a sportovní oblast*
 - rozvoj morálních kvalit jedince* (kladný vztah k práci)
- bez spolupráce školy a mimoškolních výchovně-vzdělávacích zařízení s rodinou se podstatně snižuje naděje, že plně dosáhneme potřebných a požadovaných výsledků ve VVP

Sebevýchova (autoedukace)

- stále větší úloha sebevýchovy, jedinec sám se stává jak iniciátorem, tak realizátorem výchovně-vzdělávacího procesu
- koncepce sebevýchovy :
 - *sebevzdělávání* - rozvoj vědomostí, dovedností, návyků a schopností
 - *sebevýchova v užším smyslu* - rozvoj postojů jed. ke skutečnosti, zájmů, potřeb, chování
 - *cílová orientace* – cíle individuální a autonomní
 - *obsahová stránka* – rozvoj jedince pro jednotlivé sociální role, rozvoj základních osobnostních kvalit
- předpoklady sebevýchovy :
 - *motivace, potřeby, zájmy* – jedince motivován podněty ze školy, vznikají potřeby širšího vzdělanostního obzoru
 - *schopnost autodiagnózy* – jedinec je s to zhodnotit vlastní stupeň rozvoje
 - *schopnost koncipovat svůj další rozvoj* – možná jedině jsou-li k dispozici takové prostředky, které ji jedinci umožní
 - *konzultační a poradenská služba* – v určitých okamžicích potíže, bezradnost i skepse → jedinec by měl mít možnost se v těchto okamžicích poradit, obrátit se o pomoc, najít řešení
 - *možnost uplatnění dosahovaných výsledků* – formy společenského uplatnění a docenění sebevýchovou dosahovaných výsledků
- heteroedukace a autoedukace jsou spojité nádoby; heteroedukace by měla pro autoedukaci vytvářet vhodné předpoklady a podmínky; autoedukace vede v určitých okamžicích k nové potřebě heteroedukace

- jak pomoci sebevýchově → posílit :

prohloubení orientace výchovy na postoje, potřeby a zájmy – rozvoj obecných postojů ke skutečnosti, rozvoj specifických postojů, potřeb a zájmů, např. postoje ke vzdělávání, k jednotlivým oborům, k profesi

prohloubení celkové formativní orientace výchovy – předpokládá rozvinuté schopnosti získávat nové informace, hodnotit je a zobecňovat, aplikovat je v praxi

prohloubení orientace na autonomní výchovné cíle – při výchově vždy cíle autonomní (klade si sám jedinec) a heteronomní (stanoví společnost a skupina); úspěšná výchova znamená znát a respektovat autonomní cíle a heteronomní cíle adekvátní motivací postupně automatizovat

Literatura: Bližkovský, B. Systémová pedagogika pro studium a tvůrčí praxi. Ostrava: Amosium servis, 1992.

Čáp, J., Mareš, J. Psychologie pro učitele. Praha: Portál, 2001.

Jůva, V. sen. a jun. Úvod do pedagogiky. Brno: Paido, 1999.

Průcha, J. Moderní pedagogika. Praha: Portál, 1997.

Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník. 3. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2001.

Základy pedagogického výzkumu

- pedagogickým výzkumem získáváme praktická data uplatnitelná v pedagogické teorii
- **rozdělujeme** několik druhů pedagogického výzkumu **dle následujících faktorů** (Průcha, Gavora) :
- **míra obecnosti**
 - základní – badatelský, cílem je obohatit vědění, řeší klíčové problémy
 - aplikovaný – cílem je využití výsledků v praxi, řeší konkrétní problémy praxe
- **vztah ke skutečnosti**
 - teoretický – využívá abstrakce, analýzy, syntézy, modelů atd., nepracuje s konkrétními daty
 - empirický (praktický) – spojení s praxí, realitou, exaktní metody, konkrétní poznatky
- **základní paradigma**
 - kvantitativní – exaktní metody, ověřování hypotéz, statistické nástroje
 - kvalitativní – popis, prožitek, postižení jedinečnosti, ...
- **zaměřenost způsob využití**
 - akční – reaguje na určitou potřebu, na dílčí problém praxe; směřuje přímo do praxe; řeší je učitelé, ředitelé; na škole, v kraji
 - strategicko-koncepční – podklady pro rozhodování a dlouhodobé plánování, teoretický, ale opřen o empirický výzkum, směřován obecněji a s širším časovým horizontem
- **komplexnost objasňování**
 - monodisciplinární – používá teorie a nástroje jedné disciplíny
 - interdisciplinární – integrace poznatků a přístupů vícera disciplín
 - transdisciplinární – řešení problému se skládá jako mozaika pohledů všech disciplín, které mají k řešení problému co říci
- **účelovost**
 - deskriptivní – charakterizuje, popisuje stav
 - diagnostický – charakterizuje stav (úroveň, příčiny) a dává doporučení
 - explorativní – heuristické, odhalení nového
 - explikativní – co je a proč, verifikace hypotéz
 - evaluační – hodnotící
- **prostředí realizace výzkumu**
 - laboratorní – realizovaný v laboratorních podmínkách
 - terénní (přirozený) – přímo na školách, např. Školní etnografie
- **výzkumné přístupy a metody**
 - experimentální – ověřující vědecké hypotézy
 - observační – pozorování
 - longitudální – dlouhodobý
 - průřezový – dlouhodobý průřezový
 - komparativní – srovnávací
 - historický – zkoumání jevu v celé minulosti
 - prognostický – teoretické zkoumání
 - interkulturní – mezikulturní
- **délka trvání**
 - krátkodobé – krátká doba trvání výzkumu
 - dlouhodobé (longitudální) – relativně dlouhá doba trvání výzkumu
- **míra postižení předmětu**
 - dílčí – do hloubky, částečný, speciální
 - komplexní – pohled z různých hledisek, multidisciplinární
- **přístup, postup**

- ex post facto – většina pedagogických výzkumů, pozorujeme závisle proměnnou, nezávisle proměnná známa, zjišťujeme její vliv
- experiment – opačný postup – ověřujeme, zda předpokládaná intervenující proměnná, když ji měníme vyvolá změny v proměnné, kterou považujeme za na ní nezávislou
- dle základního paradigmatu rozlišujeme **dva základní druhy výzkumu**:
- ***kvantitativní výzkum***
 - získává objektivní důkazy, ověřuje teorie a hypotézy, potvrzuje nebo vyvrací teorii
 - plánovitě ověřuje hypotézy, zjišťuje kauzální vztahy
 - deduktivní myšlenkové postupy, relativně velké množství zkoumaných
 - experiment, dotazník, testy, standardizované pozorování
 - standardní postupy, validita a reliabilita zjišťována statisticky, výzkum lze zopakovat
- ***kvalitativní výzkum***
 - zaměřuje se na porozumění chování lidí v přirozeném prostředí, vytváří teorii, generuje hypotézy
 - shromažďuje údaje o konkrétním chování lidí a o jeho kontextu, zaznamenává se a interpretuje, v průběhu výzkumu se vynořují hypotézy
 - induktivní myšlenkové postupy, menší množství zkoumaných (žák, třída, škola)
 - dlouhodobý terénní výzkum, pozorování s různou mírou zúčastněnosti
 - problematická z hlediska výsledků, často subjektivní, triangulace dat, metod, výzkumníků, teorie (porovnání podobných výzkumů, podobných jedinců v podobném kontextu, použití více metod)
- některé **pojmy pedagogického výzkumu**
- **vědecký výzkum**
 - promyšlený přístup k poznávání
 - pro přesnost důležitá kritičnost, sebekontrola
 - umožňuje nejen popis jevů, ale také analýzu a interpretaci, porozumění
 - kritické zkoumání hypotetických výroků o předpokládaných vztazích mezi přirozenými jevy
- **empirický výzkum**
 - způsob vědeckého zkoumání, jehož předmětem jsou jevy konkrétní vzdělávací reality
- **koncipování výzkumu (postup)**
 - hledání a formulace výzkumného problému
 - vymezení a formulování výzkumného pole
 - stanovení hypotézy
 - vymezení základního souboru a výběru (vzorku)
- **výzkumný projekt**
 - formulace výzkumného problému, vysvětlení základních pojmů (proměnných)
 - autor shrnuje dosavadní řešení problému, analyzuje výzkumné pole
- **předvýzkum**
 - slouží ke zpřesnění vlastní výzkumné strategie
- **kontrola průběhu výzkumu**
 - vstupní – kvalita projektu v přípravné fázi
 - průběžná – posuzuje realizaci projektu
 - závěrečná – hodnocení výsledků výzkumu
- **zpracování výsledků**
 - rozhodnutí o formě zpracování
 - sběr a třídění získaných údajů
 - zpracování utříděných dat (statistická, kvalitativní analýza)
 - interpretace – srovnání svých výsledků s jinými

- završení vlastního výzkumu
- vypracování výzkumné zprávy
- týmový výzkum
- spolupráce více výzkumníků, mezioborový výzkum, negativem velikost výzkumného týmu nebo problém v nalezení společného jazyka

- výzkum musí splňovat tyto požadavky :
 - validita - schopnost výzkumného nástroje zjišťovat nebo měřit právě to, co je záměrem výzkumného pracovníka
 - reliabilita - vyjadřuje přesnost a spolehlivost při aplikaci výzkumného nástroje
 - reprezentativnost - edukační jevy mají hromadnou povahu, vyskytují se ve velkém počtu → výzkumník musí provést výběr z celkového souborů jevů
 - triangulace – aby se zvýšila validita výzkumu v těch případech, kdy použití pouze jedné metody nezaručuje, že výsledky jsou dostatečně objektivní a pravdivé

- **soustava metod pedagogického výzkumu**
- pojetí liší se dle autora typologizace
- metody a techniky empirického výzkumu (Pelikán)
- **explorativní metody**
- informace získává z výpovědí samotné sledované osoby, problematická validita výsledků
 - dotazník – zjištění dat o respondentovi, které tazatele zajímají, velké množství respondentů, odpovědi však subjektivní
 - anketa – nespécifikován okruh dotazovaných, odpovídá kdo chce
 - autobiografie – psychologická metoda, respondent zpracovává svůj životopis, hlubší náhled do vývoje člověka
 - rozhovor
 - strukturovaný (otázky předem připraveny)
 - částečně strukturovaný (počátek rozhovoru volný, vstřícná atmosféra)
 - nestrukturovaný (neformální, funkce doplňující nebo orientační)
 - beseda – rozhovor s více účastníky, kratší čas pro poznání více východisek, ale problém ovlivňování se
- **ratingové metody**
- měří jevy, které nejsou přesně změřitelné
 - škály, posuzovací stupnice – několik skupin škál, numerická, grafická, standardní, kumulativní, posuzovací škála s nucenou volbou
 - expertní šetření
- **metoda Q-třídění**
- nepřímá technika posuzování pedagogických jevů respondenty a experty
- kombinuje ratingovou metodu, psychometrii a statistické procedury
- Q-typy → balíčky karet
- **psychosémantická metody**
- poznání individuálních systémů významů, které vkládají do interpretace slov jednotliví lidé
 - technika slovních asociací
 - sémantický diferenciál – umožňuje proniknout do individuálních významů pojmů v pojetí jednotlivých respondentů
- **obsahová analýza**
- analýza pramenů pedagogického výzkumu
 - analýza osobních dokumentů – o žácích, pracovnících školy
 - analýza školských a školních dokumentů – dokumenty popisující pojetí výuky
 - analýza školních ukazatelů – absence, prospěch
- **testy**

- přesné, objektivované měření osobních kvalit, činnosti osobnosti a jejich výkonů
 - testy psychologické – inteligence, osobnost
 - testy psychomotorické – předpoklady pro pohybové schopnosti
 - testy didaktické – školní výkon žáka
- **projektivní metody a techniky**
- metoda výzkumu osobnosti konfrontující zkoumaného s určitou situací, ve které bude odpovídat podle smyslu, který pro něj tato situace má
 - verbální projektivní metoda – slovní asociační experiment, test nedokončených vět
 - grafická projektivní metoda – analýza písma, kresby
 - manipulační techniky
- **metoda měření sociálních vztahů**
 - sociometrické techniky – preferenční stupnice lidí s nimiž komunikujeme
 - techniky zkoumající preferenční postoje – předpojatost vůči lidem, skupinám
- **behaviorální metoda**
- pozorování určitých jevů, situací, chování jednotlivců i skupin a jejich interakce
 - řízené pozorování – záměrné, systematické, cílevědomé, plánovité
 - interakční analýza – zjišťuje stav struktury a činností ve skupině
- **experimentální metoda**
- umožňuje ověření hypotéz prostřednictvím, změn nezávislé proměnné
 - laboratorní – maximálně čisté prostředí s minimem vnějších vlivů, v němž by se měření vlivů nezávisle proměnné co nejoptimálněji přiblížilo požadavkům vědy
 - simulační – snaha o vytvoření podmínek napodobujících reálné podmínky, ve kterých lidé normálně řeší problémy
 - přirozený – využívá přirozené životní situace, aby při potřebném stupni kontroly mohly být zaváděny a ovlivňovány proměnné
 - formující – prováděn v normálních podmínkách, zaměřuje se na změny, zásah do životní situace, podmínek
 - explorační – neopírá se o teorii, sonduje
 - konfirmační – ověřuje teorii
 - kruciální – potvrzuje jednu a vyvrací alternativní teorie
- **metoda školní etnografie**
- volí kvalitativní přístupy k analýze pedagogických jevů
- pokouší se o vhled do prostředí očima těch, kteří se na jeho tvorbě podílejí
- **metoda logitudinálního šetření**
- opakované měření u stejné skupiny osob
- typologizace metod dalšími autory (*Gavora*):
- **metody kvalitativního výzkumu**
 - participační pozorování
 - etnografické interview
 - výzkum životního příběhu učitele
- typologizace metod dalšími autory (*Skalková*):
- **empirické metody**
 - pozorování
 - experiment
 - dotazník
 - rozhovor
 - obsahová analýza dokumentů
 - techniky měření (ústní, písemné, praktické zkoušky, testy, škálování, měření v oblasti sociálních vztahů)

- **teoretické m.**
 - analýza, syntéza a dedukce, indukce
 - modelování (myšlenkový experiment)
- **historicko-srovnávací metody**
 - metoda genetická, srovnávací, historicko-srovnávací
 - metoda historická
- různí autoři (Průcha, Pelikán, Gavora, Švec, Skalková) uvádí celkem přes dvacet různých metod a technik pedagogického výzkumu

Literatura : Jůva, V. sen. a jun. Úvod do pedagogiky. Brno: Paido, 1999.

Gavora, P. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000.

Pelikán, J. Základy empirického výzkumu pedagogických jevů. Praha: Karolinum, 2004.

Průcha, J. Přehled pedagogiky. Praha: Portál, 2000.

Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník. 3. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2001.